

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za orijentalnu filologiju

Katedra za arapski jezik i književnost

IMAGOLOŠKI PRISTUP ROMANIMA NEDŽIBA MAHFUZA

(Završni magistarski rad)

Mentor: Prof. dr. Mirza Sarajkić

Studentica: Amina Makić

Sarajevo, septembar 2022.

SADRŽAJ

Uvod	3
1. IMAGOLOGIJA	5
2. LIČNOST NEDŽIBA MAHFUZA	9
3. KNJIŽEVNI OPUS NEDŽIBA MAHFUZA	12
3.1. IMAGOLOŠKA ANALIZA ROMANA <i>LOPOVI I PSI</i>	14
3.1.1. <i>Predodžba lika Seida Mehrana</i>	15
3.1.2. <i>Stereotipi o ženama kroz dva različita ženska lika</i>	17
3.2. IMAGOLOŠKA ANALIZA ROMANA <i>KVART HAN AL-HALILI</i>	20
3.2.1. <i>Prikaz Nevale</i>	21
3.2.2. <i>Vizualizacija Kaira iz ugla jedne egipatske porodice</i>	23
3.3. IMAGOLOŠKA ANALIZA ROMANA <i>NOVI KAIRO</i>	26
3.3.1. <i>Žena i njena borba za prava</i>	27
3.3.2. <i>Vizualizacija siromašne porodice</i>	30
3.4. IMAGOLOŠKA ANALIZA ROMANA <i>PUT IZMEĐU DVA DVORCA</i>	32
3.4.1. <i>Vizualizacija žene</i>	33
3.4.2. <i>Vizualizacija Kaira iz Emininog ugla</i>	38
3.4.3. <i>Predodžba lika „gospodina oca“</i>	39
3.5. <i>KOMPARACIJA IZMEĐU DVA REALISTIČKA ROMANA: ROMANA HAN AL-HALILI I NOVI KAIRO</i>	41
ZAKLJUČAK	42
الملخص (Sažetak na arapskom jeziku)	44
Literatura i Internet izvori	45

Uvod

U ovom radu predstavljena je imagološka analiza romana Nedžiba Mahfuz (ar. Nağīb Maḥfūz). Imagologija, kao grana komparativne književnosti koja se bavi proučavanjem heteropredodžbi (predodžbi o stranim zemljama, narodima i njihovim kulturama) i autopredodžbi (predodžbi o vlastitoj zemlji, narodu i kulturi), nastala je iz želje da se predstavi, kako svoje, tako i drugo.

U ovom radu predstaviti ćemo romane Nedžiba Mahfuz kroz prizmu imagologije. Mahfuzov književni opus možemo podijeliti na tri perioda: historijske, realističke i postrevolucionarne romane. Realistički romani predstavljaju zrelu fazu autorovog stvaralaštva, te ćemo njih staviti u fokus imagološke analize.

Glavna tema njegovih romana je Kairo, grad u kojem je rođen, u kojem je pisao svoja djela i njima dobio Nobelovu nagradu. Mahfuz se svojim gradom jako ponosio, a napustio ga samo nekoliko puta, te u njemu i umro. Baš zato, Kairo je glavni predmet istraživanja u ovom radu. Opisi njegovih ulica, sokaka, kafana, građevina, naroda i njihovog načina života bit će predstavljeni u imagološkoj analizi koja slijedi. Kroz Mahfuzovu *Trilogiju*, odnosno njen prvi dio, *Put između dva dvorca*, vidjet ćemo da on opisuje likove iz svih slojeva egipatskog društva. Također, pored Kaira, zanimljivi su i opisi egipatskih porodica, kao i opisi same žene u njegovim romanima. Prikazat ćemo kako žena kroz romane mijenja svoje uloge, od brižne majke, požrtvovane supruge koja izvršava muževa naređenja, do žene ravnopravne s muškarcem.

Ovim radom nastojali smo predstaviti romane Nedžiba Mahfuz i približiti ih čitalačkoj publici kroz kritički i imagološki pristup, te pokazati koliko su njegova djela aktuelna i danas za čitanje i analiziranje.

Predstavljanjem Mahfuzovih historijskih, realističkih i postrevolucionarnih romana, vidjet ćemo kako je pisac kroz svoje književne faze sazrijevao i šta je sve utjecalo na njegovo sazrijevanje i na sazrijevanje njegovih junaka u romanima. Od historijskih romana i piščeve ljubavi i želje da predstavi bogatu historiju Egipta, preko revolucionarnih romana i dešavanja u

prosječnoj egipatskoj porodici, dolazimo do postrevolucionarnih romana koji prerastaju u romane toka svijesti.

Mahfuz se kroz svoja djela bavio autopredodžbama i nastojao da prikaže egipatsko društvo u cjelosti. On je baštinik savremenog arapskog jezika koji, kroz šarolike opise i dijaloge, predstavlja egipatsku kulturu i narod.

Ovaj rad sastoji se iz tri glavna dijela: prvog, u kojem ćemo definisati imagologiju, njene zadatke i ciljeve; drugog, u kojem ćemo predstaviti Nedžiba Mahfuz, njegov životopis i književni opus; trećeg, u kojem ćemo predstaviti imagološku analizu njegovih romana, u kojima je stavljen fokus na realističke romane te ćemo napraviti komparaciju između dva realistička romana.

Nedžib Mahfuz, dobivanjem Nobelove nagrade 1988. godine, svrstao se među vodeće svjetske pisce. U njegovim djelima opisan je i turbulentni period kroz koji je prolazilo arapsko društvo u 20. stoljeću. Pošto je rođen u Kairu u buržoazijskoj porodici, neki njegovi romani zasnivaju se na portretiranju buržoazijskog sloja društva. U njegovim drugim djelima prisutni su junaci iz svih slojeva društva, tako da ćemo naići na portrete od skromnog činovnika, trgovca, do visokog činovnika u državnoj službi. Također, prisutni su likovi poput: kriminalaca, lopova i prosjaka. Veoma su upečatljivi opisi lokaliteta koje je volio i koje je predstavio kroz zanimanje svojih junaka za njih.

O ovom piscu napisana su brojna djela, magistarske i doktorske disertacije u svijetu. Monografija koju smo koristili u ovom radu, a koja je objavljena kod nas, djelo je Mehmeda Kice, pod nazivom *Pogled u život i djelo Nedžiba Mahfuz*.

Djela Nedžiba Mahfuz i danas su zanimljiva za prevođenje i proučavanje i zasigurno će ostati važan izvor u proučavanju egipatskog društva, kao što i Balzakova djela mogu poslužiti kao temeljni izvor za proučavanje francuskog društva 19. stoljeća.

1. IMAGOLOGIJA

Termin *imagologija* latinsko-grčka je kovanica (lat. *imago* – slika, predodžba, misao; grč. *logos* – govor, riječ, pojam, misao, razum). To je posebna istraživačka grana komparativne književnosti koja, od kraja 1960-tih, se bavi proučavanjem *heteropredodžbi* - književnih predodžbi o stranim zemljama i narodima, kao i *autopredodžbi* - o vlastitoj zemlji i narodu. Ovaj termin preuzet je iz francuske etnopsihologije kojeg prvi put primjenjuje Oliver Brachfeld 1962. godine i u tom je značenju prihvaćen u mnogim europskim znanostima o književnosti. Imagologija, uprkos širokom etimološkom značenjskom obimu samog termina, prvenstveno označava istraživanje nacionalnih predodžbi u književnosti¹.

Imagologija polazi od pretpostavke da su određeni aspekti književnog teksta, posebno oni koji dolaze do izražaja u njegovoj transnacionalnoj recepciji, više od pukih verbalnih ukrasa i da prizivaju referencijalne okvire i obrasce procjene koji nisu umjetničkoga porijekla i koji su određeni “svjetovnim” političkim ili društvenim stajalištima stvarnoga svijeta – a to je upravo ono što stvara dojam da je tekst odraz svog društvenog okruženja. Neke od tih fenomena komparatisti su proučavali decenijama, kao što je tekstna predodžba o stranim narodima. To se prvenstveno odnosi na francusku komparatističku tradiciju koja slijedi Josepha Textea, čija je znanstvena specijalnost istraživanje kako se međunarodni književni i kulturni odnosi pretvaraju u književni izraz stranog iskustva².

Imagologija ima zadatak analizirati stepen važnosti nacionalnih predodžbi u umjetničkoj, povijesnoj i društvenoj sferi³. Kroz književnost dobijamo informacije o povijesti i društvu, kao i aktuelnim dešavanjima u datom vremenu i prostoru.

Slike o stranim zemljama ubrajaju se među najstarije predodžbe ljudskog roda. S obzirom na to da pripadaju području imaginarnog neke kulture ili društva, slike o stranim zemljama prelaze granice književnog polja u pravom smislu riječi i predmetom su proučavanja

¹ Davor Dukić, et al., “Predgovor: O imagologiji”, u: *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju*, Srednja Evropa, Zagreb, 2009., str. 5.

² Ibid., str. 76.

³ Davor Dukić, et al., *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju*, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, vol. 42., Srednja Evropa, Zagreb, 2010., str. 476.

antropologije ili historije. Kako se književne predodžbe oblikuju na toj vrlo širokoj osnovi, imagološki postupci moraju biti interdisciplinarni⁴.

Kad su u pitanju književna djela, ipak je moguće razlikovati tri glavne (i vrlo klasične) faze analize: određivanje velikih (najčešće oprečnih) struktura teksta i velikih tematskih jedinica te analizu leksičke razine (riječi zahvaljujući kojima se drugost prikazuje)⁵.

Književna/komparatistička imagologija utemeljena je člankom „O problemu 'images' i 'mirages' i njihovu istraživanju u okviru komparativne književnosti“ njemačkog sveučilišnog profesora flamanskog podrijetla, Huga Dysernicka, koji je objavljen u prvome broju cijenjenoga njemačkog komparatističkog časopisa *Arcadia* i koji se smatra svojevrsnim programskim tekstom književne imagologije. Akademске godine 1967/1968. pokrenut je studij komparativne književnosti na Visokoj tehničkoj školi u Aachenu pri Filozofskom fakultetu osnovanom samo dvije godine prije. Vodeći profesor bio je Hugo Dysernick, pod čijim su se vodstvom razvila etablirana imena imagologije: Manfred S. Fischer, Karl Ulrich Syndram i Joep Leerssen. Svi su oni dio Aachenske imagološke škole (1967-1992) te ističu kako istraživački pristup heteropredodžbama i autopredodžbama, na kojem se temelji njihovo učenje, treba biti nadnacionalan⁶.

Za književnu imagologiju svaka proučavana slika je slika u trostrukom smislu. Ona je slika o stranim zemljama, slika koja dolazi iz nekog naroda (društva, kulture) te slika koju je stvorio autorov osobit senzibilitet⁷.

Osnovna perspektiva imagologije je teorija kulturnih ili nacionalnih stereotipa, a ne teorija kulturnog ili nacionalnog identiteta. Imagološki referencijalni okvir je tekstni i intertekstni. Cilj imagologije je razumjeti diskurs reprezentacije, a ne društvo. Imagolozi se posebno zanimaju za dinamiku između onih predodžbi koje karakteriziraju Drugog (heteropredodžbe) i onih koje karakteriziraju nečiji vlastiti, domaći identitet (samopredodžbe ili autopredodžbe).

⁴ Jean-Marc Moura, “Kulturna imagologija: pokušaj povijesne i kritičke sinteze. Genealogija”, u: *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju*, ur. Davor Dukić et al., Srednja Evropa, Zagreb, 2009., str. 151.

⁵ Ibid., str. 157.

⁶ Dukić et al., “Predgovor: O imagologiji. Kanonizirana povijest i disperzivna sadašnjost”, str. 8. i 9.

⁷ Jean-Marc Moura, “Kulturna imagologija: pokušaj povijesne i kritičke sinteze. Teorijski elementi”, str. 157.

Kroz vizualizaciju likova upoznajemo se sa njihovim mentalnim sklopom, njihovim očekivanjima i nadanjima, željama i realnošću, ostvarenjem snova i razočarenjem u iste. Do izražaja dolaze i potisnute emocije, gdje se vidi veza imagologije sa psihologijom. Također, veoma bitni su i postupci pojedinca, bilo da su oni namjeravani ili nenamjeravani, gdje se, opet, vidi veza imagologije sa socijalnom psihologijom.

Imagologija se bavi specifičnim skupom karakterizacija i atributa, onima koji stoje izvan područja provjerljivih izvještajnih rečenica ili iskaza o stvarnosti. Prva zadaća imagologije je ustanoviti intertekst date nacionalne predodžbe kao tropa⁸.

Imagologija može pomoći i u jasnijem prepoznavanju multinacionalne književne raznolikosti⁹. Imagološki pristup je veoma aktuelan i potiče nas na promišljanje i bolje razumijevanje nas samih, ali i drugih.

Zadatak imagologije je da istraži porijeklo, proces i funkciju nacionalnih predrasuda i stereotipa i da ih analizira onako kako su izraženi u književnom ili slikovitom diskursu. Prema mišljenju imagologa, formiranje pozitivne autopredodžbe usko je povezana sa konstrukcijom suprotne heteropredodžbe. U nacionalnom smislu, imagologija se odnosi na proces stvaranja osjećaja nacionalnog identiteta, kohezije ili superiornosti podsticanjem ili stvaranjem suprotne slike drugog naroda, rase ili nacije¹⁰.

Imagologija se primarno bavi književnim predodžbama i na taj način neprestano dokazuje da je fokus imagologije usmjeren prvenstveno na nacionalne stereotipe i na način njihove interpretacije, koje je oblikovala, sačuvala i dalje širila upravo imaginarna i poetska književnost¹¹. Imagološka čitanja na diskretan način otkrivaju u kojoj je funkciji stereotip prisutan u tekstu. Dok stereotipi narativa podrazumijevaju da se manje važni karakteri oblikuju prema stereotipu ili klišeju, da se koriste konvencije zapleta, postoje i one konvencije koje

⁸ Joep Leerssen, "Imagologija: povijest i metoda", u: *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju*, ur. Davor Dukić, et al., Srednja Evropa, Zagreb, 2009., str. 179. i 180.

⁹ Ibid., str. 182.

¹⁰ Vita Unwin, "Re-casting the Dark Image of Spain An examination of the literary works of José María Blanco White (1775-1841)", Master thesis, Faculty of humanities, str. 3. i 4.

¹¹ Joep Leerssen, "Imagologija: povijest i metoda", str. 178.

konstatno ukazuju na opšta mjesta van teksta, kakvi su npr. slabost i ranjivost žene, moral više klase, kao i nacionalni ili rasni temperament.¹²

U središtu imagološke pažnje jeste naracija o Drugom¹³ i u kojem su obimu nacionalni stereotipi prisutni u drugim kulturama. Imagologija sistematično proučava slike o stranim zemljama u književnom tekstu i načine na koje on uspostavlja odnos s povijesnim i kulturnim kontekstom.

Budući da se ponajprije bavi analizom i interpretacijom diskurzivnih konstrukcija i reprezentacija različitih identitetskih modela, imagologija se u metodološkom pogledu uglavnom oslanja na tekstološke analitičke modele, poput historijske i kritičke analize diskursa¹⁴. Predodžbe karaktera i identiteta prisutnih u društvu tvore nacionalne modele identifikacije.

¹² Jasmina Ahmetagić, “Teorijsko-metodološke pretpostavke metodologije i njeno preoblikovanje”, Institut za srpsku kulturu, sv. 44, Priština/Leposavić, 2018., str. 19.

¹³ Ibid., str. 16.

¹⁴ Zrinka Blažević, “Leksikon Marina Držića. Imagologija”, <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/imagologija/>, datum posjećanja: 24.7.2022.

2. LIČNOST NEDŽIBA MAHFUZA

Nedžib Mahfuz, egipatski književnik, rođen je 1911. godine u Kairu, u jednom pučkom kvartu kome se pisac često vraćao u svojim brojnim djelima kao izvoru nadahnuća. Završio je studij filozofije i već sa dvadeset godina počeo je da se javlja u časopisima i da prevodi sa engleskog jezika (roman *Stari Egipat*, 1932). Između filozofije i književnosti prevagnula je književnost koja mu je otkrila i kojom je on otkrio mnoge tajne ljudskog društva, ljudske prirode i duše¹⁵.

Pisao je za razne časopise, a najviše za poznati *al-Aḥrām*. Državni službenik postaje 1939. godine i taj posao radi po raznim ministarstvima 35 godina. Iste godine počeo je objavljivati romane¹⁶.

Mahfuz je jedini arapski dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1988. godine. Dao je veliki doprinos u borbi za afirmisanje arapskog književnog jezika i smatra se rodonačelnikom romana u sklopu arapske književne tradicije. Da je najplodniji arapski pisac pokazuje činjenica da se njegov književni opus sastoji od trideset i šest romana, šesnaest zbirki novela, dvije zbirke crtica i tridesetak filmskih scenarija. Proslavio se prvenstveno kroz svoje najpoznatije romane¹⁷. Širom svijeta stekao je zasluge što je čitaocima dao uvid u duhovnu i društvenu povijest arapskog svijeta i savremenog Egipta¹⁸.

Pored ustaljenih i zasluženih epiteta briljantnosti, humanosti i originalnosti Mahfuzovog opusa, ističe se kontroverznost njegova lika i djela, a što opet ide samo u prilog njegovoj jedinstvenosti. Za razliku od većine arapske književne elite njegovog doba, Mahfuz se

¹⁵ Nağīb Maḥfūz, *Put između dva dvorca*, s arapskog preveo: Sulejman Grozdanić, Svjetlost, Sarajevo, 1990., str. 707.

¹⁶ Mirza Sarajkić, "Utihnula su čavrljanja na Nilu", *Novi Izraz*, juli-decembar, br. 33-34, Sarajevo, 2006., str. 189.

¹⁷ Radubis, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1943., Bitka za Tebu, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1944., Han al-Halili, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1944., Novi Kairo, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1946., Početak i kraj, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1949., Između dva dvorca, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1956., Šećerana, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1957., Zamak čežnje, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1957., Lopov i psi, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1961., Čavrljanja na Nilu, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1966., Miramar, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1967., Djeca naše mahale, "Dār al-adab", Bayrūt, 1967., al-Karnak, "Maktabat Miṣr", al-Qāhira, 1974. (Vidi u: Mirza Sarajkić, "Utihnula su čavrljanja na Nilu", str. 189. i 190.)

¹⁸ Mehmed Kico, "Nedžib Mahfuz i odbrana književnog jezika", *Zbornik radova*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, br. 10, Sarajevo, 2005., str. 336. i 337.

nije školovao niti je živio u Evropi. Izvan Egipta bio je samo dva puta i to jednom 1988. godine zbog uručjenja Nobelove nagrade za književnost, čije značenje mu je bilo upitno, a vrijednost ne toliko velika. Mirni život činovnika ili vladinog podanika, u suštini je antitezi sa njegovim književnim djelima u kojima je bespoštedno i neprestano kritikovao vlast¹⁹.

Prvi je arapski pisac koji je dobio Nobelovu nagradu, ali nije prvi Arapin – prije njega, 1977. godine²⁰, Nobelovu nagradu za mir dobio je egipatski predsjednik Anwār²¹ al-Sādāt²².

Neosporan književni genije sada već klasika savremenog arapskog romana neophodno je sagledavati u kontekstu njegove “tihe”, ali po mnogo čemu neuobičajene biografije. Mahfuz je većinu života proveo kao činovnik u državnoj službi, u koju je stupio 1939, iste godine kada je i objavio svoj prvi roman. Cijeli je život proveo u trima kairskim četvrtima: Džemaliji, Abbasiji i Novom Kairu²³. Suprotno etabliranoj modi književne i kulturne elite koja potječe iz prve polovine XIX stoljeća, Mahfuz se nije školovao niti živio određeni period života u Evropi. Svoju je domovinu napustio tek nekoliko puta, uključujući 1988. godinu, kada mu je dodijeljena Nobelova nagrada za književnost²⁴.

Bio je impresioniran naukom, ali se gnušao nad njenim produktima i vremenom u kojem ona vlada. Pripadao je stranci Wafd²⁵, ali je u svojim djelima nikada nije promovirao, već je napadao njenu ideologiju. Bio je strasni zaljubljenik u Egipat i arapski jezik, ali je bio u dubokoj koliziji sa arapskom nacijom²⁶.

Mahfuz je hroničar i pisac savremenog života u Egiptu. U njegovim romanima nailazimo na portrete običnih ljudi, uhvaćene i zabilježene najtanahnije crtice iz života egipatske porodice, sa svim njihovim radostima i tragedijama, vrlinama i mahanama koje su u biti i portret

¹⁹ Mirza Sarajkić, “Utihnula su čavrljanja na Nilu”, str. 191.

²⁰ U izvorima se navodi i 1978. godina.

²¹ Muhammad Anwar el-Sadat, (rođen 25. decembra 1918, Egipat), oficir egipatske vojske i političar koji je bio predsjednik Egipta od 1970. do ubistva 1981. godine. Vidi na: “Anwar Sadat, president of Egypt”, <https://www.britannica.com/biography/Anwar-Sadat>, datum posjećanja: 22.8.2022.

²² Maḥfūz, *Put između dva dvorca*, str. 707.

²³ Nazivi četvrti koje se protežu kroz njegova djela.

²⁴ Mirza Sarajkić, „Slika religije u savremenom arapskom romanu“, *Context: Časopis za interdisciplinarnu studiju*, 8:1, 33-64, Sarajevo, 2021., str. 44. i 45.

²⁵ Wafd, u potpunosti al-Wafd al-Miṣrī, (ar. “egipatska delegacija”), je nacionalistička politička stranka koja je bila ključna u stjecanju egipatske nezavisnosti od Britanije. Organizirana je od strane Saada Zaghloula 13. novembra 1918. godine. Wafd se organizirala kao politička stranka u septembru 1923. godine. Vidi na: “Wafd, political party, Egypt”, <https://www.britannica.com/topic/Wafd>, datum posjećanja: 20.8.2022.

²⁶ Mirza Sarajkić, “Utihnula su čavrljanja na Nilu”, str. 191.

sredine iz koje je i on doša o, iskustava doživljenih sa sugrađanima iz kairskih kvartova, mahala, sokaka, ali osvjetljavajući ih s osobinama bliskim čitaocu na svim dijelovima Planete.²⁷

U popularizaciji arapskoga književnog jezika, iz reda književnika Nedžibu Mahfuzu pripada velika zasluga. I iz reda istaknutih jezikoslovaca, s njim se u tom pogledu, prema našoj ocjeni, može izjednačiti samo Ibrahim Anis, začetnik moderne arapske lingvistike. Uz to što je uistinu veliki pisac, izvanredan stilist, Nedžibu Mahfuzu je borba za književni jezik prestiž najčitanijega savremenoga arapskog pisca donijela zahvaljujući upravo činjenici da je pisao isključivo na književnom, svim Arapima razumljivome jeziku²⁸.

U oktobru 1994. godine jedan mladi ultradesničar pokušao je nožem ubiti Mahfuza. Veliki pisac je preživio, ali su posljedice tog atentata ostale trajne. U zoru 30. avgusta 2006. godine Nedžib Mahfuz umro je u Policijskoj bolnici, u blizini svoje kuće²⁹.

Neki poznavaoći Mahfuzovog djela ocjenjuju da je on, po širini i dubini tema, po suptilnoj i znalačkoj analizi socijalnih, duhovnih i moralnih kretanja u egipatskom društvu, po svom opšteljudskom stavu i angažmanu i književnoumjetničkom prosedeu, pri čemu je posebno unaprijedio estetsku i komunikacijsku funkciju savremenog književnog arapskog jezika, dostojan da se nazove egipatskim Balzakom ili pak Zolom dvadesetog stoljeća³⁰.

²⁷ Zehra Alispahić, "Romani egipatskog nobelovca Nedžiba Mahfuz na bosanskom jeziku", *Novi Muallim*, vol. 6, br. 23, Sarajevo, 29. septembar 2005., str. 102.

²⁸ Mehmed Kico, "Nedžib Mahfuz i odbrana književnog jezika", *Zbornik radova*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, br. 10, Sarajevo, 2005., str. 354.

²⁹ Mirza Sarajkić, "Utihnula su čavrljanja na Nilu", str. 189.

³⁰ Maḥfūz, *Put između dva dvorca*, str. 712.

3. KNJIŽEVNI OPUS NEDŽIBA MAHFUZA

Književni opus Nedžiba Mahfuzua možemo podijeliti na tri perioda:

1. historijski romani
2. realistički romani
3. postrevolucionarni romani

Mahfuzova najranija objavljena djela bile su kratke priče. Njegovi rani romani, kao što je *Radubis* (1943), smješteni su u stari Egipat, ali se okrenuo opisu modernog egipatskog društva u vrijeme kada je započeo svoje glavno djelo, seriju *Trilogija* (1956–57) poznatu kao *Kairska trilogija*. Njegova tri romana - *Između dva dvorca* (1956), *Zamak čežnje* (1957) i *Šećerana* (1957)—opisuju živote tri generacije različitih porodica u Kairu od Prvog svjetskog rata sve do vojnog udara 1952. godine kojim je svrgnut kralj Faruk³¹.

Trilogija pruža prodoran pregled egipatskih misli, stavova i društvenih promjena 20. stoljeća. Njegov roman *Djeca naše mahale* (1967) neko vreme bio je zabranjen u Egiptu zbog kontroverznog tretmana religije i upotrebe likova zasnovanih na Muhamedu, Mojsiju (Musau) i drugim ličnostima.

U kasnijim radovima, Mahfuz je ponudio kritičke poglede na staru egipatsku monarhiju, britanski kolonijalizam i savremeni Egipat. Nekoliko njegovih zapaženijih romana bavi se društvenim pitanjima koja uključuju žene i političke zatvorenike. Mahfuz je napisao više od 45 romana i zbirki kratkih priča, kao i 30-ak scenarija i nekoliko drama³².

Nedžib Mahfuz započeo je svoju karijeru kao pisac istražujući historiju drevnog Egipta. Nije to učinio da bi razumio savremenu scenu, a još manje da bi je prikriveno kritikovao. Njegov cilj je bio da traži identitet svoje zemlje u prostoru i vremenu svog postojanja i sferi svog Ja. Očigledno je tražio i pouzdano sidrište u dalekoj prošlosti tokom godina rata, prevrata i nesreća.

³¹ Bio je vladar Egipta od 1936. do 1952. godine. Abdicirao je 26. jula 1952. godine. Vidi na: “Kralj Faruk abdicirao pod pritiskom časnika (1952)”, <https://povijest.hr/nadanasnjidan/kralj-faruk-abdicirao-pod-pritiskom-casnika-1952/>, datum posjećanja: 20.8.2022.

³² “Naguib Mahfouz Egyptian writer”, <https://www.britannica.com/biography/Naguib-Mahfouz>, datum posjećanja: 20.7.2022.

Kao arapski pisac, on nadilazi granice arapske i muslimanske tradicije kojoj pripada, prateći svoje naslijeđe i tražeći svoj identitet Egipćanina³³.

Nakon tri historijska romana, Mahfuz se odrekao svog smjelog poduhvata o pisanju književne hronike o historiji Egipta od njegovog nastanka i u potpunosti se vratio svome vremenu. On se književno i teoretski okreće realizmu, a desetine romana nastalih u tom periodu trajno će mu obezbijediti najuzvišenije mjestu na Olimpu arapske proze. Kairo i njegove magične mahale gotovo jedini su topos Mahfuzovih romana. Kroz zadimljene kafane, prenatrpane pijace, bazare, kuće, urede, bordele i fakultetske sale, isprepliću se brojna pitanja i nedoumice o nacionalnom identitetu, odnosima u porodici, ljubavi, bogatstvu, bijedi, ideološkim srazovima, religiji, nauci, anahronosti, modernosti i svemu ostalom³⁴.

Najveću slavu postigao je svojim realističkim romanima, od kojih se izdvaja čuvena *Trilogija*, koja se sastoji od tri romana: *Put između dva dvorca*, *Dvorac želja* i *Šećerana*.

Glavna tema njegovih romana, pored rodnog Kaira, je prikaz egipatskog društva, iz kojeg pisac crpi motivaciju za događaje o kojima nam pripovijeda.

Nedžib Mahfuz bio i ostao “baštinik arapskog jezika i egipatskih civilizacijskih tekovina i njegova svjetovnost ne ogleda se u tome što se otvorio evropskoj civilizaciji... On je uz široku naobrazbu shvatio da se autentičnost, a kroz nju i svjetovnost vlastitog stvaralačkog izraza ogleda kroz izravan osjećaj civilizacijskoj pripadnosti svojoj zemlji i zajednici”. Suženost okruženja u kome je proveo svoj život, a to je ambijent Kaira i njegovih kvartova, podsticala ga je da, istražujući vlastite korijene, krči i put ka beskrajnim dubinama svjetovnosti, slično najvećim svjetskim piscima³⁵.

Njegovi postrevolucionarni romani dosta su kraći, sa čestom upotrebom tehnike toka svijesti, a najpoznatiji su *Lopov i psi* (1961), *Prepelica i jesen* (1962) i *Čavrljanja na Nilu* (1966). *Lopov i psi* te *Čavrljanja na Nilu* istinska su prekretnica, kako u Mahfuzovom opusu, tako i u cjelokupnoj arapskoj prozi. Ovim romanima Mahfuz na velika vrata u savremenu arapsku književnost uvodi nove narativne tehnike, kao i pitanja otuđenosti, besmisla i

³³ Anders Hallengren, “Naguib Mahfouz – The Son of Two Civilizations”
<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1988/mahfouz/article/>, datum posjećanja: 4.7.2022.

³⁴ Mirza Sarajkić, “Utihnula su čavrljanja na Nilu”, str. 193.

³⁵ Ibid., str. 193.

izgubljenosti, te egzistencijalizam. Ovi romani su nedvojbena izraz nezadovoljstva, kako modernim vremenom i društvom, tako i politikom i posljedicama revolucije 1952³⁶. godine³⁷.

3.1. IMAGOLOŠKA ANALIZA ROMANA *LOPOVI I PSI*

Ovaj roman prvi put je objavljen 1961. godine. Roman *Lopovi i psi*, kao i roman *Pansion Miramar*, pripadaju skupini romana koji ne ustrajavaju na detaljnom portretiranju ličnosti, već se bave egzistencijalnim pitanjima, borbom između dobra i zla u kojoj se dobro nikad ne predaje³⁸.

Mahfuz se u ovim romanima fokusira na unutarnji svijet pojedinca. Stvarni problemi nisu više socijalni, nego egzistencijalni, odnosno problemi besmisla i kosmičke usamljenosti. U romanu *Lopovi i psi*, običan čovjek je proglašen lopovom jer je nezadovoljan vremenom i režimom, tako da su svi njegovi napori za boljim životom uzaludni. Njegova konačnica je izvjesna, bit će lahak plijen za režimske pse³⁹.

Glavni junak romana je Seid Mehran, lopov, koji ulazi u kuće bogatih i uzima njihove dragocjenosti. Izlazi iz zatvora nakon četiri godine i odmah posjećuje kćer Senu, želeći da je uzme pod svoje okrilje. Njegova žena Nebvija je sada sa Ulejšom, a Sena ga ne želi ni pozdraviti. Kroz roman osjeti se egzistencijalnost, jer kako radnja odmiče i Seid vodi svoj unutarnji monolog, tako se sve više ograđujemo od njega, njegovog ogavnog razmišljanja i djelovanja.

³⁶ *Pokret slobodnih oficira* poveo je revoluciju u julu 1952. godine. Završena je porazom i svrgavanjem egipatskog kralja Faruka. Vidi na: AlJazeera, "Prvi egipatski predsjednik: Odbacila ga revolucija", <https://balkans.aljazeera.net teme/2015/7/27/prvi-egipatski-predsjednik-odbacila-ga-revolucija>, datum posjećanja: 22.8.2022.

³⁷ Mirza Sarajkić, "Utihnula su čavrljanja na Nilu", str. 195.

³⁸ Zehra Alispahić, "Romani egipatskog nobelovca Nedžiba Mahfuza na bosanskom jeziku", str. 103.

³⁹ Mirza Sarajkić, "Utihnula su čavrljanja na Nilu", str. 195.

3.1.1. Predodžba lika Seida Mehrana

Seid Mehran je tridesetogodišnji muškarac koji je tek pušten iz zatvora zbog krađe. On je sklon osveti, misli su mu zaokupljene kažnjavanjem svoje bivše žene Nebvije, svog bivšeg prijatelja Ulejša Sadre i svog bivšeg mentora Reufa Alvana, kao i vraćanjem svoje male kćeri. On je u potrazi za osvetom, što ga čini brzopletim i sklonim pogrešnim koracima. Ne može se suočiti sa svojom novom stvarnošću i biva uhvaćen u silaznoj spirali, uglavnom koju je sam napravio. Zavolio je prostitutku Nur, ali ta ljubav ga ne može spriječiti da krene u katastrofu.

Psi u naslovu su metafora. Ljudi za njega postaju psi, kojima želi da se osveti. Policajci, predstavnici vlasti, su psi kojima je stalo da hapse čovjeka u potrazi za spoznajom sebe, boljeg života i egzistencije. Nabavlja pištolj i počne ubijati nevine, što oslikava apsurdnost života. Na samom kraju, pojavljuju se pravi psi koji prave zamku za lopova. U romanu je izražena dualna dimenzija, borba između dobra i zla, u kojoj zlo pobjeđuje iako se dobro nikad ne predaje. Izražena je i beznačajnost običnost čovjeka koji je nebitan sistemu vlasti i prepušten sam sebi.

Budući da Seid gotovo cijeli roman provede u stanju očajja i zbunjenosti, veliki dio romana je sastavljen od njegovih zabludjelih fantazija i iskrivljenih percepcija stvarnosti. To nam može otežati razlikovanje činjenica i fantazije u kontekstu događaja u samom romanu⁴⁰. On na sve načine pokušava da se odupre vlastima, psima koji ga proganjaju. Odlučan je da im se suprotstavi, uvjeren u svoju pobjedu.

“Kad se može očekivati predah! Izgubio sam vrijeme, a ništa nisam postigao. Moja sudbina me u stopu prati. Neumoljivi pištolj u džepu svakako nešto znači. Trebao bi odnijeti pobjedu nad prevarom i pokvarenjaštvom. Prvi put će se lopov dati u potjeru za psima.”⁴¹

Međutim, Seid Mehran shvata da se ne može oduprijeti vlastima. Svjestan je da se mora povinuti sudbini i da joj se mora prepustiti jer na kraju bit će onako kako mu je određeno. U trenutku kada čuje da je kvart opkoljen i da je došao čas da se preda, odlučuje da se ipak bori.

⁴⁰ Michelle Hartman, "Re-Reading Women in/to Naguib Mahfouz's al-Liss wa'l kilab" (The Thief and the Dogs)", *JSTOR*, vol. 28., br. 3., New York, 1997., str. 7.

⁴¹ Maḥfūz, *Lopovi i psi*, str. 159.

Ovdje se oslikava upornost pojedinca željnog osвете, pojedinca koji želi stati u kraj progoniteljima i vlasti. Taj pojedinac želi stati u kraj svima koji su ga izdali i slomili mu srce. Po cijenu svog života, želi pokazati da ih se ne boji.

“Uvjeren je da će se iz svega izroditi nešto krupno, ništa manje od trijumfa! Volio bi da može izaći pred ljude i kazati im šta mu grudi potresa u tišini i osami, prkosno im kazati da će iz svega izaći kao pobjednik, makar i nakon smrti. On je sam naspram svih, ali oni toga nisu svjesni.”⁴²

“Tamo su psi, a on je ovdje razgolićen izložen pogledima” ...”Borit ću se na smrt!”⁴³

Na kraju romana, Seid nema kud bježati, opkoljavaju ga sa svih strana i pobjeđuju ga. Seid Mehran predstavlja simbol herojstva. On je junak koji očajnički pokušava dokazati da se pojedinac može i mora izboriti sa nepravdom, da je glas običnog čovjeka povišen i da se daleko čuje, da je strah prolazan osjećaj i, iako je smrt očigledna na kraju, vrijedi se boriti i ne dozvoliti im da ponovo pobijede. Uz zvuk metaka koji čuje, u njemu se javlja bijes i počinje izbezumljeno pucati. U trenutku pomišlja da ih je pobijedio.

“Zahvaćen ludilom, urla: ‘Priđite, psi!?’ Pomišlja da su se progonitelji vratili i nestali u noći. Čini mu se da je pobijedio”⁴⁴.

Međutim, svjestan da nema drugog izlaza i da se ne može oduprijeti sistemu, on kao pojedinac i lopov koji je zanimljiv tom sistemu, predaje se. U zgusnutoj tami, Seid buntovnički pokušava pobijediti nešto za šta ni sam nije siguran šta je. Izgubljen u vremenu i prostoru u kojem se nalazi, svakim pokušajem da se izvuče, tone u nepregledne dubine. Shvata da je došao kraj, kraj koji čeka svakog ko se pokuša oduprijeti.

“Na kraju, ne vidi drugog izlaza nego da se preda, da se preda pa kako god bude”⁴⁵.

⁴² Ibid., str. 100.

⁴³ Ibid., str. 159.

⁴⁴ Ibid., str. 162.

⁴⁵ Ibid., str. 163.

3.1.2. Stereotipi o ženama kroz dva različita ženska lika

Ovaj roman je još jedan snažan primjer stvarnog položaja žena u arapskom tradicionalnom društvu. Kada opisuje situaciju arapskih žena, Mahfuz uspješno opisuje pravo arapsko društvo na koje je utjecalo nekoliko pokreta kao što su feminizam i modernizam. One prolaze kroz samoostvarenje i buđenje prava u društvu u kojem dominiraju muškarci. To ih dovodi do kršenja normi u društvu i dokazivanja svoje sposobnosti da naprave promjene.

Nebvija, koja ima pozitivan imidž u svom društvu, izgleda da nije vjerna žena kakvu društvo očekuje od nje. Napustila je muža jer voli drugog muškarca sa kojim vjeruje da će živjeti sretan život⁴⁶. Od dobro odgojene žene nastala je izdajnica. Izdala ga je s prijateljem kojem je najviše vjerovao.

“Taman kad bi ga s Nebvijom poslao u pustinju u kojoj se izgubio i Božiji poslanik Musa, Seid je bio uvjeren da bi ga zatekao na odstojanju, jednakom kao i kad bi i sam stajao između Ulejša i Nebvije, siguran da nikad ne bi pogazio etiku.”⁴⁷

“Ulejš Sadra je bio radostan kao da je to bila njegova lična radost. Igrao je ulogu odango prijatelja, premda nije bio prijatelj.”⁴⁸

Nebvija je bila Seidova žena prije nego što je bačen u zatvor. Bila je jedina žena koju je on ikada volio, a ipak je otišla od njega zbog Ulejša Sadre. Nikada ne vidimo samu Nebviju u romanu, već umjesto toga samo naslućujemo ko je ona kroz Seidova sjećanja i misli. U starijim sjećanjima, ona je prikazana kao lijepa, i odgojena, dok je u kasnijim Saidovim mislima nemilosrdna i pokvarena. Ona je osoba koju je oblikovao sistem u kojem živi, osoba koja je dokazala da u životu nije onako kako čovjek predstavlja sebi da jeste. Život je surov i

⁴⁶ Juhaina Masoud Al-Shabibi, Uhoud Masoud Al-Mufarrji, "The Image of Women in Najib Mahfouz's Novels: Midaq Alley, The Thief and The Dogs and Miramar", College of Arts and Social Sciences Sultan Qaboos University, Muscat, 2016., str. 7.

⁴⁷ Maḥfūz, *Lopovi i psi*, str. 96. i 97.

⁴⁸ *Ibid.*, str. 96.

nepredvidiv. U svakom trenutku spreman da čovjeka kazni izdajom njegovih voljenih, onih kojima najviše vjeruje. Razočarenje je sastavni dio tog života, poput sreće i tuge. Tanka je nit od ljubavi do mržnje. Poslije izdaje, pojedincu ostaju sjećanja, vječito pitanje “zašto?” i želja za osvetom dok vodi monolog:

“Kako se ona mogla prikloniti psu, a okrenuti se od lava? Naravno, samo zato što je prljavština ucijepljena u njenu narav, prljavština dostojna uništenja i na ovom i na budućem svijetu.”⁴⁹

Vrlo jasno od početka romana, ženama nije dat čak ni prostor da se izjasne; pojavljuju se samo u flešbekovima i kratkim dijalozima. Mahfuz uspješno oslikava realnost arapskog svijeta koji marginalizira žene i ne daje im osnovna prava poput izražavanja⁵⁰.

Čitanje ženskih likova u ovom romanu pruža nam dublji uvid, ne samo u ovaj roman, već i u ulogu stereotipa o ženama u arapskoj književnosti općenito. Važno je čitati dalje od uobičajene pretpostavke da je arapska kultura mizoginistička, pa stoga mora biti i arapska književnost. Kada ženske likove pažljivo čitamo u romanima, često otkrivamo da su manje ravni i stereotipni nego što se u početku može činiti⁵¹.

Seid, ne samo da opisuje Nebviju kao lijepu do te mjere da je idealizira, već posebno kao čistiju i bolje odjevenu od drugih žena koje su slične klase i profesionalnog porijekla kao ona. Seid ovdje potvrđuje da je ona izuzetna žena. Čini se paradoksalnim se nemogućim da bi ova čista žena, koju je Seid na taj način opisao, mogla biti ista Nebvija koju on tako oštro osuđuje kao nevjernu izdajicu koja mu je uništila život⁵².

Nur ima veoma važnu ulogu u ovom romanu kroz predstavljanje običaja prostitutki i kroz predstavljanje žena u arapskom društvu. To je evidentno kroz njene interakcije s drugima jer ona prostituciju definira jednostavno kao svaki drugi posao. Stereotipi o prostitutkama i

⁴⁹ Ibid., str. 97.

⁵⁰ Ibid., str. 7.

⁵¹ Michelle Hartman, "Re-Reading Women in/to Naguib Mahfouz's al-Liss wa'l kilab" (The Thief and the Dogs)", *JSTOR*, vol. 28., br. 3., New York, 1997., str. 5.

⁵² Ibid., str. 13.

arapskim ženama i dalje su prisutni u modernom društvu. Mahfuzov prikaz Nur čini čitaoce znatiželjnim da li će takvi uobičajeni stavovi biti iskorišteni u budućnosti pod utjecajem romana kao što su *Lopovi i psi*⁵³.

Mahfuz opisuje žene kao individualne i autonomne likove koji postoje i djeluju ne samo pod kontrolom i moći muškaraca. Mahfuz je optužen za stvaranje ravnih i beživotnih ženskih likova koji su samo simboli. To može biti zbog nedostatka mašte kod čitatelja ili implicitne pretpostavke da arapski muški autor ne može pisati dinamične ženske likove.

Iako žene nemaju tendenciju da igraju najvažnije uloge u Mahfuzovim romanima, mnoge od njih su među najvitalnijim i najoriginalnijim likovima u njegovom djelu. U Mahfuzovim ranijim "realističnim" romanima prostitutke su heroine okovane društvenim konvencijama, koje koriste svoju profesiju kao kreativan način da steknu kontrolu nad svojim životima. Prostitutka je žena koja uspješno prkosi društvenim normama i stječe finansijsku i emocionalnu neovisnost i autonomiju⁵⁴. On je u njoj donekle pronašao utočište, bijeg od misli koje mu okupiraju glavu i ruku spasa u trenutku kad mu je bila potrebna.

“Ti si nešto posebno. Nisi kao ostale žene.”

*“Plemenitosti tvoga srca nije se moguće oduprijeti.”*⁵⁵

Iako su dva glavna ženska lika na neki način oličenje stereotipa o ženama, oni su mnogo složeniji. Tumačenje postupaka dvije glavne ženske uloge može biti iz više uglova. Kroz roman dat nam je prostor za samostalnu interpretaciju žena jer u romanu nije dato mnogo informacija o naravi tih žena, skrivenim okolnostima koje su ih navele da urade postupke koje, možda, nisu željele. Pred ženama su izazovi koje one nastoje savladati. I tokom tog savladavanja, bivaju kritikovane i nezaštićene, ali borbene i ustrajne.

⁵³ Clare, “A study of Nur’s role in the Thief and the Dogs Essay”, <https://arts.columbia.org/study-nurs-role-thief-dogs-32700/>, datum posjećanja: 22.8.2022.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Mahfuz, *Lopovi i psi*, str. 101.

3.2. IMAGOLOŠKA ANALIZA ROMANA *KVART HAN AL-HALILI*

Kvart Han al-Halili je Mahfuzov četvrti roman kojem su prethodili historijski romani *Radubis* i *Bitka za Tebu*. Roman je crpljen iz najizvornijih situacija tipične egipatske sredine novog vremena. Uvjerljivo iscrtava sliku života iz savremene historije, iz vremena Drugog svjetskog rata, sa zračnim napadima i pratećim strahovima, s vladajućim okolnostima i potaknutim razmišljanjima. Taj roman bilježi odlučan korak u konstituisanju nacionalne književnosti s jasnim specifičnim obilježjima, književnosti koja može izvorno oslikati egipatski duh pošteđen pritiska tuđih primjesa. Ta književnost ne nudi ništa suvišno i ne uskraćuje ništa bitno i uprkos nacionalnom naboju, može parirati svjetskoj književnosti⁵⁶.

Roman *Han el-Halili* priča je o egipatskoj porodici srednjeg staleža koja iz svog doma, u kome je mirno živjela, bježi pred naletima aviona u drugi, mirniji kvart, Han el-Halil. Radnja romana se odvija tokom Drugog svjetskog rata, između dva ramazana, uz zračne napade i prateće strahove. U sklop globalnog povijesnog događanja, Mahfuz smješta običnu egipatsku porodicu, čiji se glavni junak, Ahmed Akif, momak u godinama, službenik u protokolu Ministrastva rada koji je zatvorio srce pred nadanjima i snovima, prestao razmišljati o braku, maštati o ljubavi i priželjkivati fakultetsku diplomu, postavši svjestan da mu je vrijeme nepovratno prošlo, povukao u sebe i knjige.

Rušdi i Nevala provode sretne dane ljubavi sve dok se Rušdi nije iznenada razbolio. Tuberkuloza mu je razorila pluća i umro je. Porodica se seli u novi kvart sa dubokom ranom u srcu, a njen glavni junak Ahmed Akif ponovo želi okrenuti leđa prošlosti, njenim lažnim nadama i iznevjerenim očekivanjima⁵⁷.

⁵⁶ Mehmed Kico, *Pogled u život i djelo Nedžiba Mahfuza*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, el-Kalem, Sarajevo, 2006., str. 160. i 161.

⁵⁷ Zehra Alispahić, "Romani egipatskog nobelovca Nedžiba Mahfuza na bosanskom jeziku", str. 102. i 103.

3.2.1. Prikaz Nevale

Nevala, djevojka iz romana *Kvart Han al-Halili*, odmjerena je djevojka i predstavnica sitnoburžoaskog sloja, djevojka koju roditeljska briga i opreznost usmjeravaju u poželjnom odgajanju⁵⁸.

Neočekivano, u stanju razočarenja u život i povinovanja sudbini, na prozoru susjedne kuće u novom kvartu, kao najljepše priviđenje, pojavljuje se lice lijepo djevojčice Nevale, koja u Akifu budi sve uspavane i pokopane nade i snove. Ona mu vraća nadu u život i boji mu crno-bijeli svijet u najljepše dugine boje.

U trenutku kad je trebao učiniti odlučujući korak, na putu između Ahmeda Akifa i Nevale se pojavljuje mlađi brat Rušdi. Dvojica braće, Ahmed Akif i Rušdi, koji se zaljubljuju u nju, nisu ni svjesni da je to pogrešan korak. Zaljubljen i očaran ljepotom djevojčice koja mu se na isti način pokazuje na balkonu, dugački put koji je stariji brat prelazio mjesecima, Rušdi prevlada za dan ili dva i upozna se sa djevojkom ne primjećujući ljubavnu bol svoga starijeg brata. Ahmed Akif, stariji brat primoran je da se povuče pred mlađim, naočitijim i voljenijim bratom.

Nevala je stidljiva djevojka koja želi veselu i raspoloženu osobu pored sebe. Kada je morala izabrati između dva brata, osjetila je uznemirenost pri pomisli na Ahmeda Akifa, koji je danima posmatrao s prozora neodlučan da napravi prvi korak. Njegov mlađi brat nije želio da gubi vrijeme, što se Nevali svidjelo.

“Nakon što je shvatila Ahmedove jasne nedostatke u odnosu na novo nasmijano lice, pitala se što mu uvijek iz pogleda izbija strah? Što izgleda kao miš koji bježi u rupu čim čuje da nešto šušne?...Ona je stidljiva jednako kao i on. Po prirodi stvari, potreban joj je neko odvažan ko će joj otkloniti strah. U Rušdiju je našla ono što je tražila, ili je to shvatila tek kad je pronašla ono što

⁵⁸ Mehmed Kico, “Žena u romanima Nedžiba Mahfuza”, *Znakovi vremena*, jesen-zima, godina XV, dvobroj 57/58, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2012., str., str. 339.

je zbilja tražila. Istina je da je bila naklonjena Ahmedu jer je on već bio tu, a što se tiče Ruždija, on joj je uznemirio srce i uzburkao osjećanja.”⁵⁹

Nevala je djevojka željna dešavanja u životu. Ruždijeva otvorenost i suprotnost njenoj ličnosti su je osvojile. Ahmed je ostao povučeni momak, nespričan da prizna djevojci da mu se sviđa. On se plašio, ali Rušdi joj je bez oklijevanja priznao. Rušdi je bio Nevalin san koji je željela da se ostvari.

Nevalina ljepota, skromnost i dobrota osobine su koje opisuju Nevalu. U ovom Mahfuzovom romanu žena je jaka, odlučna i hrabra u borbi za svoja prava, da se školuje i da izrazi emocije. Nevala je izabrala Ruždija, vjerovatno zbog greške Ahmeda Akifa i njegovog nereagovanja na vrijeme. Izabrala je Ruždija i unesrećila njihovu porodicu, htijući ili ne htijući.

San Ahmeda Akifa trajao je kratko. Svoju sreću je uskratio zbog mlađeg brata. Ali, ponekad sreća nije ono što se vidi izvana i ponekad čovjek nije ni svjestan da je ta sreća kratkotrajna i da se može prekinuti u svakom trenutku. Ovaj put nije sistem vlasti prekinuo snove dvojice braće, nego surova bolest koja nosi sve pred sobom.

⁵⁹ Nağīb Maħfūz, Kwart Han al-Halili, s arapskog jezika preveo: Mehmed Kico, Šahinpašić, Sarajevo, 2005., str. 148.

3.2.2. Vizualizacija Kaira iz ugla jedne egipatske porodice

Jedna od glavnih tema u romanima Nedžiba Mahfuza zasigurno je njegov voljeni Kairo, grad čije je ljepote s ponosom isticao. U ovom dijelu izdvojit ćemo opise kairskih kvartova i ulica. Primijetit ćemo da su njegovi opisi itekako detaljni i da je kroz svoje romane spojio najdraže dijelove Kaira u mozaik. Zahvaljujući njegovim opisima, vizualizacija tog grada je olakšana i čitajući dobijamo iskristaliziranu i živopisnu sliku glavnog grada Egipta.

Nedžib Mahfuz je bio mirni stanovnik Kaira s vječnim osmijehom na licu. Svakodnevno je šetao pored Nila i prašnjavim ulicama u nadi da će prodrijeti u tajnu nepreglednih kairskih sokaka i mahala. Stalni posjetitelj starih kafana i bazara svojim brojnim književnim djelima ovjekovječio je magični svijet Egipta i njegove prošlosti⁶⁰.

Prilikom opisa kvarta, Han al-Halilija, u koji su se naselili, otac govori Ahmedu:

“Ovaj kvart je pod zaštitom Husejna⁶¹, neka je Bog zadovoljan s njim. To je kvart vjere i džamija. Nijemci su dovoljno pametni da ne udare na srce islama. Oni i sami ne kriju svoju naklonost prema muslimanima”⁶².

Kvart, koji porodica prihvata kao novo utočište, posebno su ponosni zbog džamija koje se tu nalaze. Ono što daje čar opisima jeste naklonost prema vjeri i prema svemu što je vezano za vjeru. Vjera je ono što čovjeka održava u životu, bez obzira koliki on bio vjernik. Ljepota džamija i munara, koje se naziru s prozora stana, izvor su duhovnog napajanja porodice, prvenstveno oca, posvećenog vjernika. U nastavku, Mahfuz opisuje obilježja kvarta koji se vidi s desnog prozora stana:

⁶⁰ Mirza Sarajkić, “Utihnula su čavrljanja na Nilu”, str. 191. i 192.

⁶¹ Dio kvarta Han al-Halili i jedna džamija u njemu nose naziv po imenu Husejna, unuka Vjerovjesnika Muhameda, vidi u: Mahfuz, *Kvart Han al-Halili* str. 7.

⁶² Ibid., str. 7.

“Zgrade su zidane na velikim površinama ravne zemlje u vidu kvadratnih vijenaca. Uz njih su u pravougaonim nizovima građene radnjice koje okružuju zgrade. Iako višim spratovima ne nedostaje svjetlosti, balkoni zgrada, nadnoseći se nad njihove vrhove, radnjice lišavaju potrebne svjetlosti sunca. S bilo kojeg vanjskog prozora posmatrač može vidjeti jedan veliki kvadrat sklopljen od zgrada, koji predstavlja dio jednoga mnogo većeg kvadrata. U podnožju svake zgrade mogu se vidjeti mnogobrojne kvadratne površine malih radnjica, između kojih se proteže mreža sokaka i uskih prolaza. Iza svega toga vidi se vitka munara Husejnovе džamije koja visinom dominira nad svim što je okružuje”⁶³.

Zgrade, uske ulice, natrpane radnje i vreva ljudi daju jednu živopisnu sliku, u kojoj kvart ne miruje. Predstavljaju sliku porodice osuđene da dane provodi slušajući buku i galamu, s jedne strane i strahujući od napada, s druge strane. Život u strahu za sadašnjost i budućnost, pod plaštom vanjskog zadovoljstva, slika je egipatske porodice u novom kvartu.

Nakon opisa kvarta s desnog prozora stana, pisac opisuje njegovu drugu stranu, koja se vidi s drugog prozora i ističe da je uočena velika razlika:

“Dolje je tijesna ulica koja vodi u stari dio kvarta Han al-Halili, za koji se, s pozatvaranim radnjama, čini da je napušten. Na drugom kraju ulice je bočna strana zgrade čiji prozori i balkoni stoje neposredno naspram njega. Ne samo terase, već i verande po spratovima dviju zgrada na brojnim mjestima su povezane, što pruža privid da dvije zgrade sačinjavaju jednu, s dva paviljona.

Od lijevog kraja ulice započinje stari dio kvarta. Ahmed ga sa svog prozora vidi kao skupinu ruševnih terasa, trošnih prozora i krovova od pruća koji se uzdižu iznad isprepletenih sokaka. Malo dalje vidik je ispunjen munarama, kubetima, vrhovima džamijskih krovova i zidova. Sve zajedno pruža idiličnu sliku Kaira”⁶⁴.

⁶³ Ibid., str. 7. i 8.

⁶⁴ Ibid., str. 8.

Naizgled savršena slika Kaira sa svojim starim kvartom, munarama i kubetima, primila je porodicu koja traži utočište za bolje danas i bolje sutra. Posebna pažnja posvećena je opisima iz kojih se vidi ogromna razlika uočljiva s dva prozora stana, trošni prozori kuća, koji se vide s jednog prozora, i munare i džamijski krovovi, s drugog prozora.

Da je Husejnova mahala zaslužna da se istakne po najboljoj hrani i najboljem piću, dokazuje i dio u kojem otac govori Ahmedu:

“Ti ne znaš mnogo o Husejnovoj mahali. Ovdje su najukusniji bobovi kolačići i solo grah, najbolji ćevapi i ostalo s roštilja, najukusnije nogice i najslađa glavuša. Ovdje je čaj bez premca, a s ovdašnjom kahvom se rijetko koja može usporediti”⁶⁵.

Pohvaljena egipatska kuhinja oslikava njenu bogatu prošlost i njeno prožimanje sa drugim kuhinjama uz korišćenje lokalnih namirnica. Navedena jela ubrajaju se u svakodnevna jela kod Egipćana, posebno grah i bobovi kolačići. Čaj se smatra najpopularnijim pićem u Egiptu. Opis ulica ovog kvarta uz opis hrane i stalnu gužvu, predstavlja dinamičnu sliku druge strane Kaira, neobičnu ljudima koji dolaze iz mirnijih kvartova, i koja će ih malo-pomalo uvlačiti u svoju užurbanu svakodnevnicu.

Tipična egipatska obilježja u ovom romanu jasnija su i snažnija. Ono što je najvrijednije je jednostavnost života i uvjerljivost izlaganja i preciznost analize. Roman *Kvart Han al-Halili* pošteđen je predugih detaljisanja. Preciznost i strpljivost u iscrtavanju likova, izlaganje osjećanja i bilježenje stalnog smjenjivanja raspoloženja, kao i jednostavnost prožeta jasnošću u slikanju života junaka obilježja su koja su se jasno ispoljila kroz roman⁶⁶.

⁶⁵ Ibid., str. 9.

⁶⁶ Mehmed Kico, *Pogled u život i djelo Nedžiba Mahfuza*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, el-Kalem, Sarajevo, 2006., str. 166. i 167.

3.3. IMAGOLOŠKA ANALIZA ROMANA *NOVI KAIRO*

Roman *Novi Kairo* o novom egipatskom društvu, jedna priča o borbi između duha i materije, između čistog vjerovanja i sekularističkih etičkih nazora, između plemenitosti i osornosti, između siromašta i bogatstva, između ljubavi i materijalnih dobara na jednom istom životnom poprištu⁶⁷.

U romanu *Novi Kairo*, pisac na scenu postavlja četvericu egipatskih studenata. Radnja počinje u trenutku njihovog susretanja u dvorištu fakulteta, gdje se sukobljavaju različiti stavovi studenata. Jedan je predstavnik onih koji vjeruju u principe vjere i njezina etička načela, Me'mun Ridvan. Drugi vjeruje u društvo i socijalnu pravednost, Ali Taha. Treći vjeruje u sebe i koristoljublje, Abdudaim Mahdžub, dok četvrti razmišlja s pozicije posmatrača koji motri sukobljena stajališta da bi ih bilježio, Ahmed Bedir.

Jedan od glavnih junaka, predstavnik trećeg mišljenja, Mahdžub Abdudaim vodi poročan život kako bi se uzdigao do ranga generalnog sekretara u kabinetu državnog ministra. Na tom putu je založio svoju čast oženivši se ljubavnicom tog ministra da bi služio kao paravan u očuvanju ljubavne veze između ministra i ljubavnice, njegove žene. *Novi Kairo* je priča o borbi između duha i materije, između čistog vjerovanja i sekularističkih etičkih nazora, između plemenitosti i osornosti, između siromaštva i bogatstva između ljubavi i materijalnih dobara na jednome istom životnom poprištu.⁶⁸

⁶⁷ Ibid., str. 169.

⁶⁸ Zehra Alispahić, "Romani egipatskog nobelovca Nedžiba Mahfuza na bosanskom jeziku", str. 103.

3.3.1. Žena i njena borba za prava

U jednom intervjuu, Mahfuz naglašava svoju podršku ženama na svakom polju te time stavlja tačku na glasine da uskraćuje prava ženama. Svoja osjećanja i misli pretočio je u romane u kojima su žene borbene junakinje bilo kojoj profesiji one pripadale.

“Ja uvijek podržavam žene i njihova prava jer podržavam sva ljudska prava, tako sam uz žene u svim njihovim pravima, kao što su: obrazovanje, rad i privilegije koje daju se građanima u slobodnoj zajednici.”⁶⁹

U opusu faze kritičkog realizma, žena je zastupljena kao dio sitnoburžoaskog sloja koji se izlaže razornom djelovanju nevolja i kriza⁷⁰. Prijatelji, u ovom romanu, imaju drugačija mišljenja po mnogim pitanjima. Tako i po pitanju obrazovanja žena. Prilikom iznošenja stavova o ženi, Ali Taha reče:

“Obično kažu da je žena muškarcu životni saputnik. Međutim, ona je temelj društva i potrebna joj je apsolutna ravnopravnost u pravima i obavezama.”⁷¹

“Služba žene je mnogo važnija od poslova domaćice.”⁷²

Kao heroine, žene se kreću tokovima usmjerenim uporedo s tokovima stvarnosti koja više ističe ulogu muškarca. Muškarci na žene gladaju iz svog ugla posmatranja i razmišljanja, zauzetog na iskustvima iz binarne suprotstavljenosti pojava u svijetu iz okruženja, kao što su duhovnost naspram svjetovnosti, moralne naspram materijalnih vrijednosti, požrtvovanost naspram sebičnosti. Budući da je to bilo vrijeme najživljeg povoda za socijalističkim

⁶⁹ The AUC Press documentary on Naguib Mahfouz, <https://www.youtube.com/watch?v=bHpFlk2KN3I>, datum posjećanja: 15.8.2022.

⁷⁰ Mehmed Kico, “Žena u romanima Nedžiba Mahfuz”, *Znakovi vremena*, jesen-zima, godina XV, dvobroj 57/58, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2012., str. 337.

⁷¹ Nağīb Maḥfūz, *Novi Kairo*, s arapskog preveo: Mehmed Kico, Šahinpašić, Sarajevo, 2005., str. 3.

⁷² Maḥfūz, *Novi Kairo*, str. 14.

naučavanjima širenim u Evropi, na ženu se u Egiptu počelo gledati izvan patrijarhalnih okvira u kojima ona samo prati muškarca na njegovu životnom putu podižući potomstvo⁷³.

Žena, svjesna da njena snaga ne proizilazi samo iz njene ljepote, nego da je obrazovanje ono što joj daje motivaciju i nadu za spasenje od svakodnevnice, svjesna je i da je siromaštvo koči u ostvarenju svog primarnog cilja. Jaz između bogatih i siromašnih dolazi do izražaja u kontaktu bogate i siromašne osobe u kojem se druga strana osjeća zakinuto i nepotpuno. U toj nepotpunosti i stalnom osjećaju da nešto fali, žena gubi volju i posustaje, svjesna da nije jednaka sa prvom stranom.

Lik Ihsane Šehate, lijepe i siromašne djevojke, osvojio je Alija Tahu. Utučena djevojka koja misli da *“sretan život čine mladost i odjeća⁷⁴”*, ulazi u raspravu s Alijem koji se, nastojeći je utješiti riječima da je odjeća *“besmislica”*, odijeva moderno. Zbog njegove reakcije, ona se osjeća neugodno i time se stvara distanca između bogatih i siromašnih. Žena je u fazi sazrijevanja i pronalaska načina i razloga zašto treba da se bori za svoja prava. Spoj vanjske i unutrašnje ljepote jači je od njenog imovinskog stanja.

“Čudna stvar je ta ljubav. Doduše, tvoja djevojka je nešto posebno!”

“Ljepota nije njena jedina vrlina. Ona ima plemenitu dušu i čisto srce. Takva je Ihsana!”⁷⁵

Iako je ona predmet njegovih snova i djevojka koju je volio, neslaganje u razmišljanjima. Želeći da od Ihsane napravi osobu koja će razmišljati poput njega, zahtijeva da upiše isti fakultet kao on. Tu se otkriva Ihsanino razočarenje i potištenost, kada ga pita:

⁷³ Mehmed Kico, *“Žena u romanima Nedžiba Mahfuza”*, *Znakovi vremena*, jesen-zima, godina XV, dvobroj 57/58, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2012. str. 338.

⁷⁴ Maḥfūz, *Novi Kairo*, str. 12.

⁷⁵ *Ibid.*, str. 35.

“Zašto da odaberem baš tvoj fakultet?”

Na šta joj on odgovara: “Da isto razmišljamo. Da budemo u istoj struci i istom zanimanju.”⁷⁶

Nastojanje da od žene napravi osobu po vlastitim parametrima, da joj nametne vlastita razmišljanja i da joj, uz riječi da poštuje njena prava, nametne vlastite ideje i zanimanja, muškarac, svjesno ili ne, uskraćuje joj slobodu. Lom u srcu i osjećajima neizbježan je za Alija Tahu. U iskvarenom i porocima predanom društvu, kakvo pisac opisuje, neizbježno je da lomove doživi svaki vjernik, svejedno vjeruje li u Boga, društvo ili život. Kada Ihsana bude odvedena njegovom prijatelju, Ali uspijeva izdržati lomove i nastaviti vjerovanje u društvo⁷⁷.

Ihsana Šehata vezu s mladićem okončava moralnim padom uzrokovanim okrutnošću uvjeta u kojima živi kao pripadnica društva u tranziciji⁷⁸.

⁷⁶ Ibid., str. 14.

⁷⁷ Mehmed Kico, *Pogled u život i djelo Nedžiba Mahfuza*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, el-Kalem, Sarajevo, 2006., str. 174. i 175.

⁷⁸ Mehmed Kico, “Žena u romanima Nedžiba Mahfuza”, *Znakovi vremena*, jesen-zima, godina XV, dvobroj 57/58, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2012., str. 340.

3.3.2. Vizualizacija siromašne porodice

Siromašna porodica, s jedne strane zaokupljena je svojim brigama, a s druge strane puna je nade za bolje sutra koje vidi u Aliju. Ihsanina ljepota je njeno prokletstvo koje prati siromaštvo.

“Siromaštvo je nesumnjivo vidljivo. Svijest o siromaštvu podgrijava joj sedmero male braće i mali dućančić za cigarete površine samo metar kvadratni, čije su mušterije isključivo studenti. Koliko se plaši za ljepoti, boji se siromaštva i slabe ishrane. Kad je upoznala Alija, njeno srce mu je dalo prednost pred svim stanarima doma. Privukla ju je njegova mladost, ljepota, velikodušnost i budućnost.”⁷⁹

Roditelji, spremni je prodati za novac, svakodnevno vrše pritisak nad njom govoreći joj da je dužna brinuti se o njima i braći. Otac, kockar i drogeraš, koji se nimalo ne pridržava moralnih načela, ne razmišlja kako da prehrani svoju porodicu. Pohlepa za novcem ga je zaslijepila, tako da je spreman žrtvovati i vlastito dijete da njemu bude dobro.

“Činjenica je i da joj roditelji nisu naročit značaj pridavali moralnim načelima. Ljubavno iskustvo su imali i prije braka”.⁸⁰

Uprkos ponašanju i stavu roditelja, Ihsana je bila oprezna, ne srlja u propast. Pametna djevojka, čvrstog stava, željna slobode, bila je suzdržana i ponosna. Vjerovatno nije htjela praviti greške gdje su pravili njeni roditelji i roditelje uzeti za primjer kakva ne želi biti.

⁷⁹ Maḥfūz, *Novi Kairo*, str. 14.

⁸⁰ *Ibid.*, str. 15.

“Ihsana u ocu i majci vidi samo pomagača u đavoljim rabotama i propasti. Ona se suočila s poniženjem iz kojeg ju je, mada toga nije ni svjesna, izbavio vlastiti ponos.”⁸¹

Iskrena ljubav, iako ne poznaje granice, ona se čini poljuljanom pred stegama siromaštva. Međutim, hrabrost i emocije tjeraju Ihsanu da u Aliju nađe slamku spasa i da povjeruje njegovim plemenitim namjerama. Ihsana je postala samouvjerenija, dobila je osjećaj slobode, koji ranije nije osjetila, i postala je odlučna u svojim stavovima i namjerama.

*“Kad se pojavio Ali, s donekle poljuljanim povjerenjem u sebe i izgubljenom vjerom u sve što može podržati njenu odlučnost, prepustila se sudbini. U Aliju je našla iskrenu ljubav, neskrivenu privrženost i plemenite namjere. On joj je vratio poljuljanu volju. Izbavio ju je iz muka kolebanja i straha, vratio joj osjećaj ponosa i samopoštovanja. Zavoljela ga je upravivši u njega sva svoja nadanja”.*⁸²

Nedostatak roditeljske ljubavi ponekad se javi u osobama s kojima nismo krvno vezani. Posebno se žene prepuste osjećajima i povjeruju riječima i obećanjima ljudi, koji često ne misle iskreno ono što u trenutku govore. Žena je krhka, naivna kada dopusti da je srce vodi i kada u svojoj porodici ne vidi mjesto za sebe. Osoba koja se pojavi u tom trenutku je njen spasilac, neko u kome ona vidi svjetlo koje će je odvesti u ljepšu budućnosti, bez problema i patnje, budućnost koju sigurno zaslužuje. Žena zna šta želi i koji je njen cilj, ali, pored puta nadanja i ostvarenja tog cilja, postoji i put razočarenja, koji je nerijetko stavlja na ispit.

Sve te teškoće i razočarenja ženu u Mahfuzovim romanima prave jačom i oblikuju je u osobu sa stavom, koja će od jedne domaćice doći do ravnopravnosti sa muškarcem, na šta ogromnog utjecaja ima okolina u kojoj se nalazi i društvo s kojim provodi vrijeme, kao glavni faktori emancipacije žene. Žena, koja nema pravo iskazati svoje mišljenje, vremenom će se prikazati kao žena koja se suprotstavlja svim nedaćama i hrabro savladava surove životne situacije.

⁸¹ Ibid., str. 15.

⁸² Maḥfūz, *Novi Kairo*, str. 16.

3.4. IMAGOLOŠKA ANALIZA ROMANA *PUT IZMEĐU DVA DVORCA*

Ovaj roman, zajedno sa ostala dva romana iz Trilogije, predstavlja najcjelovitiji, najsnažniji i najobuhvatniji prikaz krupnog intelektualno – moralnog i društveno – političkog gibanja i preobražaja Egipta između dva rata, sa svim potresima i rastakanjima društvenih, moralnih, političkih, porodičnih i svih ostalih tradicionalnih odnosa i vrijednosti⁸³.

U ovom romanu, kao i u cijeloj *Trilogiji*, nalazimo upotrebu savremenog književnog arapskog jezika, što ukazuje na doprinos Nedžiba Mahfuzua njegovom unapređenju i modernizovanju u funkciji književnoumjetničkog izraza⁸⁴.

Za razliku od većine drugih realističkih romana, u kojima portretira društvo u jednome vremenskom isječku, Nedžib Mahfuz u trilogiji prati zbivanja vezana uz pripadnike iste porodice kroz nekoliko generacija u nizu. Dok mu se druga djela mogu kvalificirati kao novele, koje u predmetu imaju mali broj junaka ili događaja, romani iz trilogije obuhvataju skupove likova i nizove događanja⁸⁵.

Glavni likovi u ovom romanu su članovi jedne patrijarhalne egipatske porodice, gdje je otac, gospodin Ahmed Abduldževad, autoritet i dominantni član porodice, veoma cijenjen u društvu i osoba vrijedna poštovanja. Njegova žena, Emina, uzorna supruga i brižna majka, predstavlja stub kuće i model žene pune ljubavi i divljenja prema svom mužu. Svoj život podredila je mužu i djeci, sinovima: Fehmiju, Kemalu i Jasinu (sinu njenog muža iz prvog braka), i kćerkama: Hatidži i Aiši.

⁸³ Maḥfūz, *Put između dva dvorca*, str. 711.

⁸⁴ *Ibid.*, str. 711.

⁸⁵ Mehmed Kico, "Žena u romanima Nedžiba Mahfuzua", *Znakovi vremena*, jesen-zima, dvobroj 57/58, godina XV, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2012., str. 337.

3.4.1. Vizualizacija žene

Žene igraju važnu ulogu u mnogim Mahfuzovim pričama i često rasvjetljavaju inferiorni status žena u Egiptu i strašne društvene promjene koje su u toku. Raznolikost ženinih uloga proteže se kroz njegove romane. U ovom romanu predstavlja ženu koja u svom domu ne smije pogledati kroz prozor iz straha da je neko ne vidi⁸⁶.

U opusu Nedžiba Mahfuz, žena je kao majka započinjala s neznatnom ulogom u romanu *Kvart Han al-Halili*, da bi evoluirala u ličnost sve važniju u društvu, što se vidi u ciklusu romana iz *Trilogije*⁸⁷.

U radu pod nazivom “Egipatske žene prikazane u društvenim romanima Nedžiba Mahfuz”, lik Emine je opisan kao “gotovo tačan prikaz egipatske žene srednje klase s kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća”.

Mahfuz je kritikovan je zbog stvaranja stereotipnih ženskih likova kao što su majka, žena, kćerka, ljubavnica. U njegovim romanima postoji jasna podjela žena u dvije kategorije, posebno u *Trilogiji*: žena pripada ili kategoriji koju čine čiste majke i, čedne, ugledne žene, ili onoj koja spaja prostitutku i ljubavnicu⁸⁸.

U ovom romanu, Emina je prvi lik s kojim se upoznajemo. Prvi utisak o Emini je da je ona “neobično strpljiva, posvećena osoba koja žrtvuje svoj san kako bi mužu pružila neophodnu pomoć kada joj dođe”. Međutim, riječi “pravila”, “služiti” i “odlučno” sugeriraju da u tome ima više od lične predanosti. Eminin svijet se vrti oko njene djece, kao i nadzor nad domaćicom, Um Hanefi.

Ona nema izbora, nije joj dozvoljeno da izlazi napolje iz bilo kog razloga, pa ni da klanja u džamiji, a muž je prati u povremenim posjetama njenoj majci. Ona je žena od trideset i

⁸⁶ Robert D. McFadden, “Naguib Mahfouz, Chronicler of Arab Life, Dies at 94”
<https://www.nytimes.com/2006/08/30/books/31mahfouzcnd.html>, datum posjećanja: 29.7.2022.

⁸⁷ Mehmed Kico, “Žena u romanima Nedžiba Mahfuz”, str. 340.

⁸⁸ Sheridene Barbara Oersen, “The representation of women in four of Naguib Mahfouz’s realist novels: Palace Walk, Palace of Desire, Sugar Street and Midaq Alley”, master teza, University of the Western Cape, 2005., str. 31. i 32.

nešto godina, a njene mlade kćerke su potpuno odsječene od života izvan granica svog doma. Eminin jedini predah od monotonije svakodnevnog života je povremena posjeta krovu kuće⁸⁹.

“Ovaj krov, sa svojim stanovnicima, kokošima i golubovima i svojim živim vrtom, bio je njen lijepi, omiljeni svijet, njeno najdraže utočište na ovom velikom svijetu o kojem ona ništa ne zna.”⁹⁰

Ipak, bilo je prilika kad je žena smjela napuštati kuću, a to su bile povremene posjete njenoj majci, obavezno u pratnji muža. Muškarac ima pravo da bude ljubomoran na svoju ženu i da to otvoreno pokazuje, ali ona nema pravo da pokaže bilo kakvu emociju, niti da iznosi svoje mišljenje o bilo kojem porodičnom pitanju.

“Prošlo je četvrt vijeka kako je zatočenica ove kuće. Napuštala ju je tek u nekoliko rijetkih prilika da posjeti majku u Hurunfušu. Prilikom svake posjete pratio ju je gospodin, u fijakeru, jer nije podnosio da ičiji pogled padne na njegovu suprugu, bilo da je sama ili s njim. Nije se ljutila ni gundala, daleko od toga...”⁹¹

Žena u ovom romanu, i u cjelokupnoj *Trilogiji*, dobija još veću odgovornost, odnosno tešku ulogu glavnog oslonca porodice i aktivnog člana društva⁹². Ona je ta koja je odgojena i naviknuta da čeka i da se brine. Njena je dužnost kao supruge *“da se probudi u ponoć i čeka svog muža da se vrati iz kafane i da ga posluži dok on ne zaspi.”⁹³*

Ona se udala sa četrnaest godina i vrlo brzo postala domaćica kuće nakon smrti svekra i svekrve. Žena u ovom romanu je pasivna, poslušna, pokorna i sekundarni u odnosu na muškarca koji smatra da su te karakteristike normativne i naturalizovane u egipatskom društvu⁹⁴.

⁸⁹ Sheridene Barbara Oersen, “The representation of women in four of Naguib Mahfouz’s realist novels: Palace Walk, Palace of Desire, Sugar Street and Midaq Alley”, master teza, University of the Western Cape, 2005., str. 28. i 29.

⁹⁰ Mahfuz, *Put između dva dvorca*, str. 50.

⁹¹ Ibid., str. 51. i 52.

⁹² Mehmed Kico, “Žena u romanima Nedžiba Mahfuza”, *Znakovi vremena*, jesen-zima, dvobroj 57/58, godina XV, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2012., str. 337.

⁹³ Mahfuz, *Put između dva dvorca*, str. 5.

⁹⁴ Manal Hussein Ali Nukhrah, et.al., “The Depiction of Women in the Selected Novels of Naguib Mahfouz”,

Muškarac smatra da ima pravo da se svake večeri opuste u izlascima i da se na kraju noći vrati u mirnu kuću pokornoj ženi, kojoj nije dozvoljeno iz poštovanja ni da pokuša protestovati protiv čestih izlazaka svog supruga⁹⁵.

“Sama u noćnom svijetu duhova i prikaza, čas kunjajući, čas posve budna, čeka svog uvaženog muža da se vrati sa noćne sjedeljke.”⁹⁶

Da je u svemu brižna, ukazuje i dio u kojem se opisuje njena požrtvovanost za djecu, strah i briga za njih. Emina je majka za primjera, koja svakom djetetu daje njegovo pravo i koja je život podredila njihovom odgoju i njihovoj sreći. Djeca su joj bijeg od svakodnevne brige i razgovor s njima jedina stvar koja joj razbija svakodnevnu monotoniju.

“Privijala ih je na svoje grudi, grijala dahom svoje nježnosti, okruživala ih, i kad su budni i kad spavaju, čitavim zaštitnim ogradama i zavjesama, magijama i talismanima. A pravo spokojstvo bi osjetila tek kad bi se njen lutalica vratio sa svojih noćnih sjedeljki.”⁹⁷

Žena je ta koja nema pravo da se protivi svom mužu. Koliko god bila uznemirena i zabrinuta, njena pozicija je jasna – podređenost mužu i izvršavanje njegovih želja i naredbi. Iako Emina ponekad razmišlja o nepoznatom svijetu izvan granica svog života, ne usuđuje se da svoje misli iznese svom mužu. Nikada nije zaboravila šta se desilo tokom njihove prve godine braka kada je ona ljubazno iznijela svoje mišljenje o njegovim čestim noćnim izlascima. Zgrabio ju je za uši i povikao:

“Ja sam muškarac, ja ovdje naređujem i zabranjujem. Nikakve primjedbe na svoje ponašanje ne prihvatam. Tvoje je samo da slušaš. Pripazi da me ne natjeraš da te dovedim u red.”⁹⁸

Primjer dominantnosti muža i njezinog prilagođavanja njegovom karakteru možemo uočiti u dijelu gdje se ona požali majci na svoje stanje, a ona je tješila riječima poslije kojih je smatrala i

European Journal of Literature, Language and Linguistics Studies, vol. 5, School of Languages, Literature & Cultural Studies, India, 2021., str. 33.

⁹⁵ Manal Hussein Ali Nukhrah, et.al., “The Depiction of Women in the Selected Novels of Naguib Mahfouz”, *European Journal of Literature, Language and Linguistics Studies*, vol. 5, School of Languages, Literature & Cultural Studies, India, 2021., str. 34.

⁹⁶ Maḥfūz, *Put između dva dvorca*, str. 7.

⁹⁷ Ibid., str. 8.

⁹⁸ Ibid., str. 9.

njegove grube postupke svojstvima muževnosti. Majka, misleći da time osigurava kćerkinu sreću, nije ni svjesna da time još više produbljava njenu tugu i osjećaj prividnog zadovoljstva.

*“Oženio se s tobom pošto se razveo od prve žene. Da je htio, mogao je da je vrati ili da se oženi nekom drugom, trećom, četvrtom...I otac mu se često ženio. Zahvali Bogu što te je zadržao kao jednu ženu”.*⁹⁹

Njena poslušnost prema mužu očituje se u svemu, tako da se na spisku dnevnih obaveza kojim je završavala dan nalazila i obaveza *“kada Emina sjedne pored njegovih ispruženih nogu i skida mu cipele i čarape”.*¹⁰⁰ Ona je u okovima tradicije, naučena da bude pokorna, jer se tako ponašaju žene poput nje.

Odgovornost i poštovanje koje osjeća prema mužu, dostiže vrhunac u dijelu kada ona *“izvuče dušević ispod kreveta, stavi ga ispred kamabea i sjede na njega prekrštenih nogu, jer je iz pristojnosti smatrala da nema pravo da sjedne pored njega”.*

*“Ćutala je sve vrijeme dok je on ne bi pozvao da progovori.”*¹⁰¹

Ona svog muža posmatra s divljenjem i ushićenjem. To je prenijela i na svoje kćerke. Svojim kćerkama majka je uzor u tome kako se trebaju odnositi prema budućim muževima i kako trebaju znati da je on dominantan u porodici, uvijek ispred njih i uvijek upravu.

*“Majka i djevojke krenuše prema balkonu i zastadoše iza prozora koji je gledao na ulicu Kazandžija da vide svoje muškarce kako odlaze niz ulicu. Pojavi se gospodin. Kretao se lijepo, polagano, dostojanstveno i s vremena na vrijeme podizao ruku na pozdrav. Pred njim su zastajali čika Hasanein, brijač, hadžija Derviš, prodavač leća, Fuli, mljekar i šerbedžija Bajumi i pratili ga pogledom punim ljubavi i ushićenja.”*¹⁰²

⁹⁹ Ibid., str. 11.

¹⁰⁰ Ibid., str. 15.

¹⁰¹ Ibid., str. 15.

¹⁰² Maḥfūz, *Put između dva dvorca*, str. 35.

Ne samo da je Amina poslušna supruga, već što je još važnije, ona vjeruje da je dobra muslimanka. Jedino područje koje joj daje osjećaj vlastite vrijednosti je kuhinja. Na tom polju bila je bez konkurencije. Jedina pohvala koju je ikad uspjela izmamiti od svog muža, ako bi je pohvalio, bila je za vrstu hrane koju je pripremala i kuhala do savršenstva¹⁰³.

Emina ne smije ni pomisliti da predstavlja neki faktor u porodici i društvu. Ona je žena čije su misli i postupci pod kontrolom muža. Čak i kada je u pitanju budućnost njene djece, ona ne može iznijeti svoje mišljenje o tome jer je i to, ipak, prerogativ njenog muža čak i ako on nije upravu i ako to uništava porodicu¹⁰⁴.

Vrhunac radnje nastupa onog trenutka kad djeca nagovore Eminu, potpuno nesvjesnu šta se dešava u vanjskom svijetu, da izađe i posjeti Husejnovu džamiju kada njen muž bude izvan grada. Nenaviknuta da šeta ulicom, Emina doživljava nesreću i, ne pod pritiskom da mora reći istinu mužu, priznaje sve.

“Strašno sam pogriješila, gospodine, i kažnjena sam kako sam i zaslužila. Nek’ mi bog bude milostiv i nek’ mi oprost.”¹⁰⁵

Njena greška je bila velika i tu grešku nije mogla opravdati ni njena poslušnost sve te godine. Poslije nekoliko dana razmišljanja, muž je donio svoju odluku, ubijeđen da je, kao i svaki put, upravu i da se njegova odluka, kao i svaka druga, mora bespogovorno ispoštovati.

“Imam samo jednu riječ: napusti moju kuću bez oklijevanja!”¹⁰⁶

Muškarac vjeruje da ima pravo upravljati sa ženom kako želi i da je ona njegovo vlasništvo. Mahfuz u ovom romanu otkriva da neki muškarci vjeruju da se žene ne mogu porediti s njima po moći i intelektu zbog nekih zastarjelih uvjerenja. Upravo taj osjećaj dominacije navodi muškarce da ne priznaju da žene imaju pravo na bilo kakvu slobodu¹⁰⁷.

¹⁰³ Sheridene Barbara Oersen, “The representation of women in four of Naguib Mahfouz’s realist novels: Palace Walk, Palace of Desire, Sugar Street and Midaq Alley”, master teza, University of the Western Cape, 2005., str. 30. i 31.

¹⁰⁴ Manal Hussein Ali Nukhrah, et.al., “The Depiction of Women in the Selected Novels of Naguib Mahfouz”, *European Journal of Literature, Language and Linguistics Studies*, vol. 5, School of Languages, Literature & Cultural Studies, India, 2021., str. 34.

¹⁰⁵ Maḥfūz, *Put između dva dvorca*, str. 259.

¹⁰⁶ *Ibid.*, str. 272.

¹⁰⁷ Manal Hussein Ali Nukhrah, et.al., “The Depiction of Women in the Selected Novels of Naguib Mahfouz”, *European Journal of Literature, Language and Linguistics Studies*, vol. 5, School of Languages, Literature &

3.4.2. Vizualizacija Kaira iz Emininog ugla

U ovom romanu najviše prostora dato je opisu Kaira, znamenitih građevina i ulica. Istaknute su poznate džamije, njihovi minareti i cjelokupan dojam koji su ostavljale na stanovnike tog grada. Emina, zasigurno, Kairo nije mogla doživjeti poput onih koji su ga svakodnevno posjećivali i imali priliku da sve njegove građevine posmatraju na nekoliko koraka ispred sebe. Njena želja je bila da osjeti duh i atmosferu historijskih građevina, radnji i ulica o kojima se priča i u kojima živi svijet. Sam pogled na vitke munare i Husejnovu džamiju u njoj je budio osjećaj zadovoljstva, jer, znala je da je to granica do koje smije ići i da ne smije pomisliti na nešto drugo.

“Bila je ushićena minaretima koja su se uzdizala sa nekim dubokim nadahnućem, jedna sasvim blizu tako da je mogla jasno vidjeti svjetiljke i polumjesec na njima, kao što su minareta Kalavunove i Barkukove džamije, a druga iz daljine, pa su joj se činila poput kakve nedjeljive cjeline, kao što su ona na Huseinovoj i Gurijevoj džamiji i džamiji El-Azhar i, najzad treća, na dalekim horizontima, pa su izgledala poput silueta; takva minareta su bila na Tvrđavi i Rifaijevoj džamiji. Zatim se njene oči zadržale na minaretu Huseinove džamije. Zavoljela ju je najviše, jer je voljela i Huseina...”¹⁰⁸

Naziv ovog dijela *Trilogije* je ustvari jedna kairska ulica – *Između dva dvorca*. Emina ne zna šta se dešava na kairskim ulicama. Njen život je monoton. Pogled na vanjski svijet dozvoljen joj je samo iz zatvorene kuće. Svoje mišljenje o tom životu, o kojem ništa nije znala, imala je pravo formirati samo u glavi zamišljajući sliku Kaira.

“Balkon se nalazio iznad ulice Između dva dvorca. Pod njom su se spajale dvije ulice: ulica Kazandžija, koja se spuštala prema jugu, i ulica Između dva dvorca, koja se penjala prema sjeveru. Put s njene lijeve strane izgledao je uzak, krivudav, obavijen mrakom koji je postajao sve gušći pri vrhu puta, gdje

Cultural Studies, India, 2021., str. 35.

¹⁰⁸ Maḥfūz, *Put između dva dvorca*, str. 51.

su se nazirale kuće usnulih prozora, a sve slabiji pri dnu, gdje su svijetlili fenjeri na kolicima nosača i plinske lampe kafana i krčmi koje rade sve do zore.”¹⁰⁹

3.4.3. Predodžba lika “gospodina oca”

Trilogija je saga o tri generacije porodice Ahmeda Abduldževada od 1917. do 1944. godine. U ovome razdoblju, bremenitom promjenama, Mahfuz slika krah srednje klase, ali i tradicionalne porodice između dva rata. “Gospodin otac” apsolutni je vladar porodice čijim se zahtjevima može i mora samo pokoriti. U isto vrijeme, on je skrušeni vjernik u džamiji i razuzdani bludnik u birtiji, tako da sa njegovim unuštanjem razdorom polahko nestaje i porodica¹¹⁰.

Emina je zastajala u čudu kada bi čula muža kako se smije sa prijateljima poslije noćnog izlaska, a u kući je ozbiljan i ljut. Čudan je prizor vidjeti takvu osobu, koja predstavlja model idealnog muža i oca, kako se ponaša opušteno i razuzdano. O njegovom razuzdanom životu svjedoče dođajci izvan kuće, od kojih se izdvaja onaj sa “umjetnicom” Zubejdom. Tu se lome njegov autoritet i čvrst karakter.

“I gospodin ustade, pruži ruku i prihvati njenu. Rastvori joj dlan ukrašen knom i zagleda se u njega požudno i zadovoljno. Uporno je zadržavao njenu ruku, iako ju je ona jednom – dvaput povukla”¹¹¹.

“Ruka joj je bila blizu njegovih usta. Polahko je približio svoje usne njenoj goloj ruci dok nisu utonule u njeno mekano meso. Zapahnu ga prijatan miris karanfila, a onda uzdahnu i promrsi: Sutra?”¹¹²

¹⁰⁹ Ibid., str. 7.

¹¹⁰ Mirza Sarajkić, “Utihnula su čavrljanja na Nilu”, str. 194.

¹¹¹ Maḥfūz, *Put između dva dvorca*, str. 135.

Rezultat svega toga jeste “izgubljenost pojedinca u porodici kojom dominira otac i u neopatrijarhalno uređenom društvu od kojih biva odbačen i čija ličnost ostaje nerealizirana”. Otac je glava porodice, simbol dostojanstva i straha kada se pojavi pred svojom porodicom, međutim u društvu sa prijateljima, na njemu ništa ne oslikava tog tradicionalnog čovjeka koji gaji istinske vrijednosti. Gospodin otac, kojem se svi obraćaju sa uvažavanjem, dostojan je vjernik, snažan i krupan čovjek čijoj eleganciji i odijevanju su se svi divili. Do izgleda je mnogo držao. Zadovoljan svojim izgledom i dostojanstvenim i odlučnim licem, namirisao je napuštao kuću, što su ukućani jedva čekali. To je bio dio dana kada su mogli slobodno pričati, smijati se i iznositi svoja mišljenja.

“Širenje ovog mirisa u ovo doba jutra bio je znak da gospodin odlazi, što su u duši primali sa iskrenim, pravim olakšanjem, kakvo osjeti zarobljenik kad čuje zveket okova koje skidaju sa njegovih ruku i nogu.”¹¹³

Mahfuzova osuda represije apsolutnih autoriteta duboko prožima *Trilogiju*, jer taj fenomen, duboko utkan u arapski mentalitet, njihovo je najveće zlo i nesreća. Društvo, u kome se od malih nogu uči neprikosnovenoj i slijepoj odanosti autoritetima (ocu, šejhu ili vođi), duboko je paralizirano i spremno se navići na tiraniju i korupciju¹¹⁴.

¹¹² Ibid., str. 136.

¹¹³ Maḥfūz, *Put između dva dvorca*, str. 34.

¹¹⁴ Mirza Sarajkić, “Utihnula su čavrljanja na Nilu”, str. 194.

4. KOMPARACIJA IZMEĐU DVA REALISTIČKA ROMANA: *KVART HAN AL-HALILI I NOVI KAIRO*

Po ljepoti izlaganja i snazi portretiranja kako tipova ličnosti, tako i društva u cjelosti, osjećanja i emocija, roman *Novi Kairo*, u poređenju sa romanom *Kvart Han al-Halili*, ima manji svjetski značaj. Iako je roman *Kvart Han al-Halili*, gledano iznutra, uži, ako se posmatra izvana, on je širi. Uži je sa stanovišta događaja, budući da je priča o porodici koja bježi ispred smrti od bombi. To je priča prerano ostarjelog ljudskog srca, zatvorenog u sebe, zadovoljnog onim što mu je dodijeno, kojem sudbina primiče kap rose da ga osvježi, ali sklanja je prije nego što je usne dotaknu¹¹⁵.

Što se tiče romana *Novi Kairo*, on analizira jednu generaciju i portretira društvo. I pored toga, područje mu je uže od područja romana *Kvart Han al-Halili*, romana pred kojim nailazimo na priču o životu, ljudskim sudbinama, o ljudskoj nemoći i moći sudbine, o čežnjama i ciljevima ljudi dok idu u nepoznato. U romanu *Novi Kairo* imamo dodira s generacijom i društvom na zalasku, od kojih ostaje samo mali broj neprolaznih ljudskih obilježja¹¹⁶.

Neizostavna tema u romanu *Han al-Halili* je velika kulturološka i ideološka debata tog doba vođena između glavnih likova, od kojih je jedan, Ahmed Akif, konzervativni tradicionalista, a njegov oponent novopečeni komunista, a oni su, ustvari, samo puke neznalice, izgubljeni i izvještačeni ljudi.

Temu o ideološkim otmicama i zabludama, Mahfuz je još bolje opisao u svom romanu *Novi Kairo* gdje nam se, kroz opis studentskog života u Kairu, nudi detaljan uvid u glavne idejne orijentacije egipatske inteligencije: fundamentaliste, sekulariste, pripadnike nacionalne stranke i karijeriste koji su bez ambicija i ideala¹¹⁷.

¹¹⁵ Mehmed Kico, *Pogled u život i djelo Nedžiba Mahfuza*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, el-Kalem, Sarajevo, 2006., str. 175.

¹¹⁶ Ibid., str. 176.

¹¹⁷ Mirza Sarajkić, "Utihnula su čavrljanja na Nilu", str. 193.

ZAKLJUČAK

U ovom radu predstavili smo imagološku analizu romana Nedžiba Mahfuza, savremenog arapskog romansijera i pripovjedača iz Egipta, te dobitnika Nobelove nagrade za književnost. U svojim romanima pisac nam dočarava egipatsko društvo kroz bogate opise koji su bili pogodni za pisanje ovog rada. Imagologija, kritičko-analitička analiza, grana je komparativne književnosti koja se bavi autopredodžbama i heteropredodžbama.

Mahfuz je svojim pisanjem mnogo ličio francuskim piscima, tako da su ga nerijetko upoređivali sa Balzacom i njegovim opisom francuskog društva, sličnim Mahfuzovom opisu egipatskog društva. Kroz svoja djela iznosio je probleme sa kojima se suočava egipatsko društvo u 20. stoljeću, a to je posljedica turbulentnog perioda u kojem je ono stasavalo i prepreka na koje je nailazilo.

Ovim radom nastojali smo približiti čitaocima djela Nedžiba Mahfuza, bogatstvo šarolikih opisa i teme koje dominiraju u njegovim romanima. Glavna tema je svakako Kairo sa svojim sokacima, mahalama i kafanama. Mahfuzova kćerka, 'Umm Kulṭūm, u jednom intervjuu je rekla da je pisao o Kairu sa istinskom ljubavlju i da ga je opisao do detalja, pa čak i ako ga je kritikovao, ipak je bio pun ljubavi¹¹⁸.

Zanimljivi su opis i položaj žene u egipatskom društvu. U svojim realističkim romanima, primjećujemo da Mahfuz analizira svakodnevni život egipatskog društva, kao i sudbinu porodica i pojedinaca. U romanima mnoga mjesta posvećena su opisima pojedinaca i njihovih naravi, stremljena i položaja u samom društvu.

U postrevolucionarnim romanima pisac, ne samo da je romansijer, nego je na neki način i filozof jer oštro kritikuje probleme u društvu u kojem se njegovi junaci moraju boriti da dođu do izražaja. Tako da njegovi romani, u najzrelijoj fazi pisanja, prelaze u romane toka svijesti u kojima su junaci prepušteni sami sebi u nepravednom i korumpiranom sistemu.

¹¹⁸ The Arab Weekly, "Naguib Mahfouz's legacy lives on in Cairo's alleyways", <https://the arabweekly.com/naguib-mahfouzs-legacy-lives-cairos-alleyways>, datum posjećanja: 30.8.2022.

Mahfuz je kritikovao slabosti društva i tražio njihove uzroke. Konzervativci su ga osuđivali zbog kritikovanja ekstremizma. Osude su bile bespoštedne uprkos piščevom afirmativnom odnosu prema nastojanjima Egipta da se uključi u savremene tokove svjetske kulturne i ekonomske razmjene. Zbog toga su neka njegova djela zabranjivana u Egiptu i u drugim arapskim zemljama. Radnja u njegovim romana fokusira se na sitnice života u Kairu, sa svojim satiričnim političkim prizvukom i bezvremenskim likovima.

Kroz rad smo vidjeli da Mahfuzove knjige oslikavaju ulice Kaira iz ugla običnih ljudi. U njegovim romanima i kratkim pričama obični ljudi su stavljeni u centar pažnje. Likovi, koji bi se inače mogli smatrati slabim, dobijaju snažan glas. Žene iz njegovih knjiga su mudre, moćne i imaju kontrolu. Uspjeh i ljepota Mahfuzovih knjiga proizilazi iz njegove sposobnosti da opiše stvari poznate njegovom vlastitom iskustvu.

الملخص

تتناول هذه الرسالة حياة نجيب محفوظ ونشاطه الكتابي وأشهر أعماله. يقترب البحث من أعماله من موقع التخيل والمراجعة التحليلية النقدية وخلق صورة لما يمثله محفوظ. الفائز بجائزة نوبل، الشخص الهادئ و الناجح الذي حقق في مصر ما لم ينجزه أحد من قبله. لا يزال يتذكره الناس حتى يومنا هذا بفضل أعماله ومساهمته في الأدب العربي.

تحمل أعماله رسائل عميقة وأحداثا مثيرة تفتح للقارئ رؤية جديدة تمامًا للواقع الاجتماعي. تعد مدينة القاهرة دائمًا مركزًا لرواياته وقصصه القصيرة ومسرحياته. القاهرة بشوارعها ومحلاتها التجارية ومساجدها ومآذنها مثيرة جدًا لوصفها ويكرس محفوظ الكثير من الاهتمام لمدينته المحببة لهمن خلال رواياته.

شهد محفوظ خلال حياته الطويلة ككاتب تغيرات اجتماعية كبيرة. أعماله عديدة. الشخصيات الرئيسية في أعماله متنوعة، معظمهم من الناس العاديين الذين يعانون من نظام الحكم والذين ينضجون من خلال رواياته. الحياة المليئة بالخلافات والآراء ضد النظام السياسي، التي قدمها على لوحة الكاتب، بقيت خالدة بين جمهور القراء.

مكّنه التزام محفوظ بالكتابة باللغة الأدبية حصريًا من أن يكون الكاتب الأكثر انتشارًا في الدول العربية والأكثر انتشارًا في الكتابة العربية الحديثة في العالم. في النضال من أجل المكانة المناسبة للغة الأدبية تنعكس المساهمة في تأكيد اللغة الأدبية على قدم المساواة مع مساهمة أبرز علماء اللغة. يتم وصف المرأة في العديد من الأماكن في هذه الرسالة. وأشار إلى الظواهر في المجتمع التي وضعت المرأة في موقع ضحية الصعوبات المختلفة التي يمر بها المجتمع المصري خلال الفترة الانتقالية ، فإن نجيب محفوظ، المثقف فلسفيًا والمترعرع تقليديًا، كان لديه الكثير من التعاطف والتفهم تجاههن. أدانه الجزء المحافظ من المثقفين اللاهوتيين لانتقاده التطرف.

نجيب محفوظ صور المجتمع وهو يستحوذ على جميع الأزمات المصاحبة التي مر بها أعضاؤها بينما يعرضون أنفسهم لصددمات التغيرات المختلفة. ووصف كل الظواهر بقرار انتقاد حاد لضعف المجتمع وأسبابه. نشط الكاتب في الحياة السياسية طوال حياته، حيث دعا إلى روح التسامح والاحترام المتبادل.

Literatura:

1. Ahmetagić, Jasmina, "Teorijsko-metodološke pretpostavke metodologije i njeno preoblikovanje", Institut za srpsku kulturu, sv. 44, Priština/Leposavić, 2018., 24 str.
2. Ali Nukhrah, Manal Hussein, Gahlan Muthanna, Ali Naji, Sultan Biag, Mirza, "The Depiction of Women in the Selected Novels of Naguib Mahfouz", *European Journal of Literature, Language and Linguistics Studies*, vol. 5, School of Languages, Literature & Cultural Studies, India, 2021., str. 32-39.
3. Alispahić, Zehra, "Romani egipatskog nobelovca Nedžiba Mahfuza na bosanskom jeziku", *Novi Muallim*, vol. 6, br., 23, Sarajevo, 29. septembar 2005., str. 102-103.
4. Dukić, Davor, Blažević, Zrinka, Plejić Ploje, Lahorka, Brković, Ivana, *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju*, Srednja Evropa, Zagreb, 2009., 204. str.
5. Dukić, Davor, Blažević, Zrinka, Plejić Ploje, Lahorka, Brković, Ivana, *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju*, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, vol. 42., Srednja Evropa, Zagreb, 2010., str. 459-509.
6. Hartman, Michelle, "Re-Reading Women in/to Naguib Mahfouz's al-Liss wa'l kilab" (The Thief and the Dogs)", *JSTOR*, vol. 28., br. 3., New York, 1997., str. 5-16.
7. Kico, Mehmed, "Nedžib Mahfuz i odbrana književnog jezika", *Zbornik radova*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, br. 10, godina XXIII, Sarajevo, 2005., str. 336-355.
8. Kico, Mehmed, *Pogled u život i djelo Nedžiba Mahfuza*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, el-Kalem, Sarajevo, 2006., 207 str.
9. Kico, Mehmed, "Žena u romanima Nedžiba Mahfuza", *Znakovi vremena*, jesen-zima, godina XV, dvobroj 57/58, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2012., str. 333-344.
10. Maḥfūz, Nağīb Kwart Han al-Halili, s arapskog jezika preveo: Mehmed Kico, Šahinpašić, Sarajevo, 2005., 245 str.
11. Maḥfūz, Nağīb, *Lopovi i psi*, s arapskog preveo: Mehmed Kico, Šahinpašić, Sarajevo, 2007., 163 str.
12. Maḥfūz, Nağīb, *Novi Kairo*, s arapskog preveo: Mehmed Kico, Šahinpašić, Sarajevo, 2005., 180 str.

13. Maḥfūz, Naḡīb, *Put između dva dvorca*, s arapskog preveo: Sulejman Grozdanić, Svjetlost, Sarajevo, 1990., 713. str.
14. Masoud Al-Shabibi, Uhoud Masoud Al-Mufarrji, Juhaina, "The Image of Women in Najib Mahfouz's Novels: Midaq Alley, The Thief and The Dogs and Miramar", College of Arts and Social Sciences Sultan Qaboos University, Muscat, 2016., 9 str.
15. Sarajkić, Mirza, "Utihnula su čavrljanja na Nilu", *Novi Izraz*, juli-decembar, br. 33-34, Sarajevo, 2006., str. 189-199.
16. Sarajkić, Mirza, „Slika religije u savremenom arapskom romanu“, *Context: Časopis za interdisciplinarnu studiju*, 8:1, 33-64, Sarajevo, 2021., str. 33-64.
17. Oersen, Sheridene Barbara, "The representation of women in four of Naguib Mahfouz's realist novels: Palace Walk, Palace of Desire, Sugar Street and Midaq Alley", master teza, University of the Western Cape, 2005., 75 str.
18. Unwin, Vita, "Re-casting the Dark Image of Spain. An examination of the literary works of José María Blanco White (1775-1841)", Master thesis, Faculty of humanities, 63 str.

Internet izvori:

1. AlJazeera, "Prvi egipatski predsjednik: Odbacila ga revolucija", <https://balkans.aljazeera.net teme/2015/7/27/prvi-egipatski-predsjednik-odbacila-ga-revolucija>, datum posjećanja: 22.8.2022.
2. "Anwar Sadat, president of Egypt", <https://www.britannica.com/biography/Anwar-Sadat>, datum posjećanja: 22.8.2022.
3. Blažević, Zrinka, "Leksikon Marina Držića. Imagologija", <https://leksikon.muzej-marindržic.eu/imagologija/>, datum posjećanja: 24.7.2022.
4. Clare, "A study of Nur's role in the Thief and the Dogs Essay", <https://artscolumbia.org/study-nurs-role-thief-dogs-32700/>, datum posjećanja: 22.8.2022.
5. D. McFadden , Robert , "Naguib Mahfouz, Chronicler of Arab Life, Dies at 94" <https://www.nytimes.com/2006/08/30/books/31mahfouzcnd.html>, datum posjećanja: 29.7.2022.

6. Hallengren, Anders, "Naguib Mahfouz – The Son of Two Civilizations", <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1988/mahfouz/article/>, datum posjećenja: 4.7.2022.
7. "Kralj Faruk abdicirao pod pritiskom časnika (1952)", <https://povijest.hr/nadanasnjidan/kralj-faruk-abdicirao-pod-pritiskom-casnika-1952/>, datum posjećenja: 20.8.2022.
8. "Naguib Mahfouz Egyptian writer", <https://www.britannica.com/biography/Naguib-Mahfouz>, datum posjećenja: 20.7.2022.
9. The Arab Weekly, "Naguib Mahfouz's legacy lives on in Cairo's alleyways", <https://the arabweekly.com/naguib-mahfouzs-legacy-lives-cairos-alleyways>, datum posjećenja: 30.8.2022.
10. The AUC Press documentary on Naguib Mahfouz, <https://www.youtube.com/watch?v=bHpFIk2KN3I>, datum posjećenja: 15.8.2022.
11. "Wafd, political party, Egypt", <https://www.britannica.com/topic/Wafd>, datum posjećenja: 20.8.2022.